

Tiltalebeslutningens funksjoner- er
hensynet til fornærmede relevant ved
utforming av tiltalebeslutningen i
medhold av strpl. § 252?

*- En vurdering i lys av tiltalebeslutningen mot
Anders Behring Breivik*

Kandidatnummer: 186011

Veileder: Erling Johannes Husabø

Antall ord: 12709

JUS399 Masteroppgave
Det juridiske fakultet

UNIVERSITETET I BERGEN

3. juni 2013

Innholdsfortegnelse

Innholdsfortegnelse	1
1 Innledning	3
1.1 Problemstilling og aktualitet.....	3
1.2 Hva er en tiltalebeslutning?	4
1.3 Når vil påtalemyndigheten reise tiltale?	5
1.4 Avgrensning av oppgaven	5
1.5 Oversikt over den videre fremstillingen	6
2 Krav til individualisering av tiltalen i § 252 nr. 3 og nr. 4	7
2.1 Generelt	7
2.1.1 Innledning	7
2.1.2 § 252 nr.3	8
2.1.3 Paragraf 252 nr. 4	8
2.2 Nærmere om de hensyn som tradisjonelt begrunner individualiseringskravet i § 252 12	
2.2.1 Domstolens kontroll av påtalemyndighetens lovanvendelse	12
2.2.2 Hensynet til tiltaltes forsvar.....	13
2.2.3 Tiltalebeslutningen skal klargjøre for offentligheten og informere allmennheten om sakens kjerne	14
3 Hensynet til fornærmede i tiltalebeslutningen – generelle utgangspunkt.....	16
3.1 Generelt	16
3.2 Definisjon	16
3.3 Et historisk blikk på fornærmedes rolle i straffeprosessen.....	17
3.4 Generelt om fornærmedes rolle i straffeforfølgningen.....	17
3.4.1 Informasjonsrettigheter.....	18
3.4.2 Rett til bistandsadvokat	18
3.4.3 Dokumentinnsyn.....	19
3.4.4 Partsstatus	20
3.5 Hensynet til fornærmede som et relevant hensyn ved utarbeiding av tiltalebeslutningen.....	20
3.5.1 Kan påtalemyndigheten legge vekt på fornærmedes behov ved utarbeiding av tiltalebeslutningen?	21
4 Nærmere om fornærmedes forhold i lys av tiltalebeslutningen mot Breivik	27
4.1 Generelt	27

4.2	Utforming av tiltalebeslutning ved kollektivforbrytelser	27
4.2.1	Kollektivforbrytelser	27
4.2.2	Hvilken betydning hadde det for beskrivelsen av de fornærmede at Breivik ble tiltalt etter kollektivforbrytelsen i § 147a?.....	30
4.2.3	Hvilke minstekrav stiller strl § 147a og strpl § 252 når det gjelder beskrivelsen av de fornærmedes forhold?	32
4.3	Avgrensning av tiltalebeslutningen på grunn av manglende konkurrens?	34
4.3.1	Generelt om konkurrens	34
4.4	Avgrensning på grunn av prosessøkonomiske hensyn	37
4.4.1	Generelt	37
4.4.2	Hvilken betydning hadde det for de fornærmede at tiltalen ble begrenset på grunn av prosessøkonomiske hensyn?	38
4.5	Generelle gruppebeskrivelser i Breivik-saken.....	40
4.5.1	Oppfyller gruppebeskrivelsene individualiseringskravet i § 252 nr. 4 når de ikke nevner den enkelte fornærmede?	41
4.5.2	Hvorfor er det gitt gruppebeskrivelser når dette ikke knyttes opp mot det relevante straffebudet i § 147a?	42
5	Konklusjon.....	44
6	Litteraturliste	46

1 Innledning

1.1 Problemstilling og aktualitet

I denne oppgaven skal jeg se på hvilke funksjoner tiltalebeslutningen har. Jeg vil se på hvilke krav straffeprosessloven (strpl) § 252 oppstiller ved utforming av en tiltalebeslutning og hvilke hensyn som her gjør seg gjeldende.

Tradisjonelt er det hensynet til domstolens kontroll av påtalemyndighetens lovforståelse, hensynet til tiltaltes forsvar, og hensynet til allmennhetens behov for informasjon som har begrunnet kravene til tiltalebeslutningen. Ingen av hovedformålene ivaretar hensynet til offeret. Fokuset rettes mot tiltalte, domstolen og allmennheten og deres behov for informasjon. Jeg vil særlig fokusere på om hensynet til fornærmede er et relevant hensyn ved utformingen av tiltalebeslutningen.

Hvilken betydning har hensynet til fornærmede i dag? Kan påtalemyndigheten legge vekt på dette hensynet ved utarbeiding av tiltalebeslutningen? Har de en plikt til dette? Hvilke interesser har fornærmede når det gjelder hvordan en tiltalebeslutning blir utformet?

Mange fornærmede ble berørt av handlingene som Breivik utførte den 22.juli 2011. Tiltalebeslutningen mot Breivik brukes derfor som illustrasjon ved vurderingen av om fornærmedes behov er relevant.

En utfordring som aktoratet sto overfor i denne saken var hvilke navn som skulle nevnes i tiltalen. Opptil 800 mennesker kan ha blitt utsatt for drapsforsøk ifølge påtalemyndigheten. Likevel valgte de å begrense tiltalen til 42 forsøk på drap og 77 drap. Breivik ble derfor tiltalt for å ha drept eller skadet tilsammen 119 personer. Hensynet til ofrene tilsa at de som ble utsatt for et drapsforsøk ble berørt på en så direkte måte at de burde nevnes ved navn i tiltalen.

Likevel måtte dette veies opp mot prosessøkonomiske hensyn. Hvis alle de berørte skulle blitt nevnt i tiltalen ville de også risikere å måtte forklare seg i retten. Bakgrunnen for dette er at påtalemyndigheten har bevisbyrden, slik at tiltalen må gjenspeile de forhold som det kan føres bevis for.¹ Vitneavhør av et slikt antall personer ville tatt uforholdsmessig lang tid. Et annet viktig hensyn var at saken var en stor byrde for de involverte. Mange ønsket å bli ferdig med

¹ Andenæs 2010 s. 161.

rettssaken slik at de kunne komme seg videre. Påtalemyndigheten mente derfor at en rettssak hvor opptil 800 mennesker skulle avhøres var uhensiktsmessig. Foretok påtalemyndigheten en avgrensning av tiltalebeslutningen av prosessøkonomiske hensyn?

Mange fornærmede var skuffet over at de ikke ble nevnt ved navn i tiltalen.² I stedet for å nevne alle ved navn, ble det gitt gruppebeskrivelser.

Eksempel:

”En rekke av de øvrige personene som oppholdt seg på Utøya fikk fysiske skader som bruddskader, kutt mv. i sine forsøk på å redde seg selv og andre. I tillegg har et stort antall av personene som befant seg på øya, etterlatte/pårørende, samt personer som kom til unnsetning i båter og på annen måte, fått psykiske ettervirkninger av ulik alvorlighetsgrad forårsaket av det som er beskrevet ovenfor.”³

Hvorfor ble det gitt slike gruppebeskrivelser?

Breivik ble tiltalt og dømt for terror, jf. strl § 147a. Denne bestemmelsen gjorde det mulig å begrense tiltalebeslutningen til to terrorhandlinger noe som hadde betydning for hvor spesifisert tiltalebeslutningen måtte utformes. Påtalemyndigheten vurderte om flere straffebestemmelser kunne brukes i konkurrans, eller om terrorangrepet kunne anses som et sammenhengende straffbart forhold.

Hvilken betydning hadde det for beskrivelsen av fornærmede at Breivik ble tiltalt etter terrorbestemmelsen?

Dette er spørsmål jeg vil prøve å svare på i det følgende. For å gi en oversikt over oppgavens tema vil jeg kort avklare hva en tiltalebeslutningen er og på hvilket tidspunkt påtalemyndigheten velger å reise tiltale.

1.2 Hva er en tiltalebeslutning?

Dersom påtalemyndigheten ønsker å straffeforfølge en person må det utferdiges en tiltalebeslutning som kan utgjøre rammen for saken. Tiltalebeslutningen opplyser om hva

² Se eksempelvis: <http://www.nrk.no/ho/-alle-burde-vaert-nevnt-i-tiltalen-1.8025115> og <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/22-juli/artikkel.php?artid=10069918>

³ Tiltalebeslutning mot Breivik s. 17

påtalemyndigheten mener at tiltalte har gjort, og hvilke eller hvilken straffebestemmelse som etter påtalemyndighetens oppfatning kommer til anvendelse på forholdet.⁴

Tiltalens viktigste funksjoner er at den skal utgjøre grunnlaget for den følgende straffesak og gi tiltalte beskjed om hva han må være forberedt på å forsvare seg mot.⁵

1.3 Når vil påtalemyndigheten reise tiltale?

Påtalemyndigheten må vurdere om de fremlagte bevis i saken gir grunnlag for å reise tiltale. Dersom påtalemyndigheten finner at de materielle og prosessuelle vilkår for å reise straffesak foreligger, er lovens hovedregel at det blir reist tiltale ved at tiltalebeslutning utferdiges.⁶

Bakgrunnen for at påtalemyndigheten må være overbevist er deres objektivitetsplikt. Det må foreligge bevis som gir grunnlag for beslutningen om å reise tiltale.⁷ Objektivitetsplikten pålegger påtalemyndigheten å legge frem også de bevis som taler for at tiltalte er uskyldig eller som bidrar til å svekke de bevis som tilsier at tiltalte er skyldig.⁸ For at det skal være grunnlag for å reise tiltale må bevisene samlet sett overbevise påtalemyndigheten om at vedkommende har gjort den straffbare handlingen.⁹ Påtalemyndigheten stiller seg i dommerens posisjon.

1.4 Avgrensning av oppgaven

Jeg vil i denne oppgaven fokusere på de krav som stilles ved utformingen av en tiltalebeslutning i medhold av § 252 (1) nr. 3 og nr. 4. Her fremgår det at både det faktiske og rettslige grunnlaget for tiltalen må angis for at kravene skal være oppfylt.

Paragraf 252 (2) og (3) vil jeg ikke behandle nærmere. Det avgrenses også mot § 253 om utvidelse og § 254 om frafalling av tiltalebeslutningen.

⁴ Hov 2010 s. 764

⁵ Ibid

⁶ Andenæs 2010 s. 340

⁷ tilsvarende NOU 2007: 7, punkt 10.2.2

⁸ Ibid

⁹ Riksadvokaten, <http://www.riksadvokaten.no/no/P%C3%A5talemyndigheten.9UFRnM5U.ips> (sist sjekket 30.05.13)

1.5 Oversikt over den videre fremstillingen

I kapittel 2 vil jeg presentere § 252 (1) nr. 3 og nr.4 og se på de nærmere vilkår som denne bestemmelsen oppstiller. Dette kapittelet vil også inneholde en gjennomgang av de hensyn som tradisjonelt har vært fremhevet som relevante hensyn ved utarbeiding av en tiltalebeslutning. På denne måten vil kap 2 være en presentasjon av de generelle kravene som stilles til tiltalebeslutningen etter § 252 nr. 3 og nr .4, før jeg i kap 3 går nærmere inn på fornærmedes forhold til tiltalen.

I kap 3 vil jeg først se på hva som definerer en fornærmet og hvilken plass den fornærmede har hatt i straffeprosessen historisk sett. Deretter ser jeg på hvilke rettigheter fornærmede har i dag og om hensynet til fornærmede er relevant ved utarbeidelsen av tiltalebeslutningen og straffeforfølgningen generelt.

I kap 4 vil jeg gå mer konkret inn på tiltalebeslutningen mot Breivik. Denne tiltalebeslutningen satte fokus på ofrene. Det var utfordrende for påtalemyndigheten å ivareta det store antallet fornærmede sine behov. Jeg vil se på hvilke valg påtalemyndigheten tok i forhold til behandlingen av de fornærmede.

En vurdering av denne tiltalebeslutningen forutsetter en gjennomgang av reglene om konkurrens og kollektivforbrytelser. Jeg vil behandle et utvalg av spørsmål som knytter seg til beskrivelsen av de fornærmede i denne tiltalebeslutningen.

2 Krav til individualisering av tiltalen i § 252 nr. 3 og nr. 4

2.1 Generelt

2.1.1 Innledning

Det fremgår av straffeprosessloven av 1981 (Lov om rettergangsmåter i straffesaker 22. mai nr. 25) § 252 (1) nr. 1 at tiltalebeslutningen skal inneholde ”en betegnelse av domstolen”. De prosessuelle reglene for hvilken domsmyndighet som er stedlig og saklig kompetent fremgår av straffeprosessloven kap 2 og 3.

I henhold til (2) skal tiltalen inneholde ”*tiltaltets navn og bopel*”. Påtaleinstruksen § 22-1 krever at tiltaltets fødselsnummer angis.

Individualiseringskravet vurderes i lys av EMK art 6 (3) a. Denne bestemmelsen krever at siktede skal ”*bli underrettet straks, i et språk han forstår og i enkeltheter, om innholdet i og grunnen til siktelsen mot ham*”. Ettersom EMK er en del av norsk lov, må tiltalebeslutningen også oppfylle disse kravene.

EMK art 6 har ingen tilsvarende krav som § 252 nr. 1 og nr. 2. I § 252 nr. 3 kreves det at det ”*gis opplysning om straffebudet som påstås anvendt med gjengivelse av innholdet så langt det er av betydning i saken*”. Etter nr. 4 kreves det at det gis ”*en beskrivelse av det forhold tiltalen gjelder*”. Samlet sett tilsvarende dette kravet i EMK art 6 (3) a. om at tiltalte skal underrettes ”*om innholdet i og grunnen til siktelsen mot ham*”.

EMD har ikke så langt stilt strengere krav enn det som følger av høyesterettspraksis etter strpl § 252 nr. 3 og nr. 4.¹⁰ Etter dette har EMK art 6 nr. (3) a. ingen selvstendig betydning utover det som fremgår av § 252 nr. 3 og nr. 4.

¹⁰ Andenæs 2010 s. 348

2.1.2 § 252 nr.3

Tiltalebeslutningen skal inneholde ”opplysning om hvilke straffebud som påstås anvendt, med gjengivelse av innholdet så langt det er av betydning i saken”. Når det skal gis opplysning om hvilke straffebud som påstås anvendt kan tiltalebeslutningen lyde prinsipielt på et straffebud og subsidiært på et annet. Domstolen vil likevel kunne bygge på et annet straffebud såfremt dette ikke endrer forholdets identitet.¹¹

Strpl § 252 nr. 3 skal informere tiltalte om det rettslige grunnlaget for anklagene mot ham. Beskrivelsen av det rettslige grunnlaget må sees i sammenheng med beskrivelsen av det faktiske grunnlaget som § 252 nr. 4 krever. Det faktiske og rettslige grunnlaget vil samlet sett gi tiltalte anledning til å forberede et forsvar mot anklagene.¹²

Det er ikke tilstrekkelig å angi den aktuelle paragrafen. Innholdet skal også gjengis så langt det er av betydning for den konkrete sak. De deler av bestemmelsen som ikke er aktuelle må utelates. Dette skal gi en klar og god oversikt over de konkrete straffbare forhold som påtalemyndigheten hevder at foreligger. I forarbeidene er det uttalt at ”*deler av straffebudet som ikke er aktuelle i den foreliggende sak, bør utelates; det er ikke sjelden å se at meget overflødig tas med i tiltalebeslutningen.*”¹³ En for detaljert tiltalebeslutning kan virke mot sin hensikt ved at den blir uoversiktlig for tiltalte og allmennheten forøvrig.

I praksis gjengis vanligvis straffebudene ordrett. Ofte vil straffeloven inneholde gammeldagse ord og uttrykk som kan være vanskelig å forstå. I så fall kan det av hensyn til tiltalte være hensiktsmessig å dele opp gjengivelsen av loven.¹⁴ Oppdelingen må imidlertid ikke føre til at fremstillingen av straffebudets innhold blir upresist.

2.1.3 Paragraf 252 nr. 4

Når det i henhold til § 252 nr. 4 skal gis en ”*kort, men så vidt mulig nøyaktig beskrivelse av det forhold tiltalen gjelder*” oppstilles det et individualiseringskrav. En nærmere beskrivelse av faktum vil individualisere forholdet. Både i norsk rettspraksis og i praksis fra EMD har det

¹¹ Andenæs 2010 s. 347, se også strpl § 38

¹² tilsvarende Andenæs 2010 s. 346 flg.

¹³ NUT-1969:3 s. 282

¹⁴ Andenæs 2010 s. 352

vært lagt til grunn at hvor strenge individualiseringskrav som stilles avhenger av omstendighetene. Det avgjørende må være om siktede har fått tilstrekkelig grunnlag for å forberede sitt forsvar.¹⁵

Ordlyden i ”*så vidt mulig*” tyder på at dersom det etter forholdene er tilnærmet umulig eller uhensiktsmessig å individualisere den enkelte handling er dette ikke påkrevet. I visse tilfeller vil det dermed være adgang til å beskrive flere forhold under ett i en tiltalebeslutning. Hvis en person eksempelvis har hatt utuktig omgang med en mindreårig gjentatte ganger i løpet av et år kan det være tilstrekkelig å si at overgrepet har skjedd to til tre ganger dersom det ikke er mulig å angi mer nøyaktig når handlingene fant sted.¹⁶

Ordet ”*kort*” viser at det ved skjønnsmessige vurderinger ikke kreves en så inngående beskrivelse at det på dette grunnlag kan avgjøres om forholdet er straffbart.¹⁷ Samtidig er vilkåret relativt i forhold til sakens kompleksitet. Jo mer alvorlig saken er, desto mer kreves når det gjelder beskrivelsen av de faktiske forhold.

Faktumbeskrivelsen trenger ikke å gi grunnlag for å bedømme om de subjektive vilkår for straff er tilstede. Dersom straffbarheten avhenger av brede skjønnsmessige vurderinger, eksempelvis om en person har opptrådt uaktsomt, kan det være vanskelig å gi en presis beskrivelse av de faktiske forhold. Det stilles krav til at beskrivelsen av de faktiske omstendigheter dekker det objektive gjerningsinnhold i vedkommende straffebud.^{18 19}

Det skal gis en beskrivelse av ”*det forhold tiltalen gjelder*”. Vilkåret tyder på at det skal gis en beskrivelse av de faktiske forhold som tilsier at de materielle vilkår er oppfylt. Det er ikke et krav om at alle de faktiske forhold som taler for at gjerningsmannen har utført den straffbare handlingen fremkommer. Tiltalebeslutningen vil her suppleres av bevisoppgaven.

Jo mer detaljerte beskrivelser som gis, desto større grunnlag har domstolen for å vurdere om de handlinger som er foretatt oppfyller vilkårene for straff. Domstolen kan ikke gå utenfor det forhold tiltalen gjelder, jf. strpl § 38. Den faktiske beskrivelsen må derfor dekke de straffbare

¹⁵ Rt. 2008 s. 118 avsnitt 17

¹⁶ Øyen 2005 s. 224

¹⁷ Bjerke, Keiserud, Sæther 2011, Kommentarer til straffeprosessloven http://dyp.kommentarutgaver.no/dyp/content/straffeprosessloven/?id=para_252 punkt 6. siste avsnitt (sist sjekket 30.05.13)

¹⁸ Hov 2010 s. 768

¹⁹ Andenæs 2010 s. 349

handlingene som er beskrevet i de aktuelle straffebudene. Hvis ikke kan det bli spørsmål om frifinnelse, jf. strpl § 286.

Beskrivelsen i tiltalebeslutningen vil også ha betydning for sakens rettskraft. Rettskraftregelen i § 51 bestemmer at det ikke kan reises ny sak om et ”krav” som er rettskraftig avgjort. Tiltalens beskrivelse av det straffbare forhold samt tid og sted vil klarlegge rettskraftens omfang.²⁰

Det heter videre i nr. 4 at det skal gis opplysning om ”tid og sted”. En nøyaktig beskrivelse av hvor og når handlingen skal ha funnet sted vil gi tiltalte mulighet til å fremsette et eventuelt alibi. Dersom det foreligger bevis for at tiltalte var på det aktuelle stedet på det aktuelle tidspunktet, vil dette kunne være et avgjørende bevis.²¹

Sammenhengende straffbare forhold

Straffebudets utforming er av betydning for de krav som stilles til individualisering i § 252 nr. 4. Flere handlinger vil kunne betraktes som ett sammenhengende straffbart forhold. I disse tilfellene vil det ikke alltid være mulig å individualisere de enkelte ledd i forholdet.²² *I Rt. 2008 s. 118 uttales det i avsnitt 11 at ”det er i rettspraksis lagt til grunn at det for straffbare handlinger som blir ansett som en sammenhengende forbrytelse, ikke stilles de samme krav til individualisering av de enkelte handlinger i gjerningsbeskrivelsen i tiltalebeslutningen som når de behandles som separate lovovertrедelser se Rt-1998-1416 og Rt-2001-38”.*

Om det foreligger et fortsatt straffbart forhold vil bero på en vurdering av om det er en slik sammenheng mellom de enkelte handlinger med hensyn til tid, sted, gjerningsmannens skyld mv. at det er riktig å anse de ulike lovbrudd som et fortsatt straffbart forhold.^{23 24}

I Rt. 2001 s. 38 var spørsmålet om en beskrivelse av narkotikaomsetning var tilstrekkelig individualisert i tiltalebeslutningen, jf. strpl § 252 (1) nr. 4 og EMK art 6 (3) a.²⁵ Forholdet gjaldt narkotikakriminalitet og ble ansett som en fortsatt forbrytelse.

²⁰ se også Bjerke, Keiserud, Sæther 2011, Kommentarer til straffeprosessloven http://dyp.kommentarutgaver.no/dxp/content/straffeprosessloven/?id=para_252 punkt 2 (sist sjekket 30.05.13)

²¹ se også Gjoringbø, Libeth Løvaas *kravene til tiltalebeslutningen etter strpl § 252 s. 17* <https://bora.uib.no/bitstream/handle/1956/5438/84868618.pdf?sequence=1> (sist sjekket 30.05. 13)

²² Andenæs 2010 s. 347.

²³ Hov 2010 s. 984.

²⁴ Rt. 1994 s. 203 på s. 204

Tiltalebeslutningen gjaldt overtredelse av strl § 162 og lød som følger:

”I tidsrommet fra 27.april 1997 til onsdag 18.februar 1998 i Østlandsområdet, omsatte han ved en eller flere anledninger narkotisk stoff, formentlig heroin, kokain, amfetamin og/eller marihuana, for til sammen ca kr 700.000 kr eller deler av dette beløpet”.

Denne tiltalebeslutningen fremstår som svært lite individualisert, og det kan stilles spørsmål ved om en slik generell tiltalebeslutning utsetter den mistenkte for tiltale på sviktende grunnlag. Det uttales i dommen at det ved avgjørelsen av hvilken individualisering denne bestemmelsen krever, er lagt til grunn at *”hensynet til å få en praktikabel straffeforfølgning må avveies mot hensynet til rettssikkerhet for de tiltalte”*.²⁶

Bakgrunnen for den lite spesifiserte tiltalebeslutningen var at det ikke fantes bevismateriale knyttet til det enkelte salg av narkotika. Påtalemyndigheten hadde dermed ikke mulighet til å konkretisere tiltalebeslutningen noe nærmere. Det var utelukket å utferdige tiltale hvis man kom til at den foreliggende tiltalebeslutningen ikke tilfredstilte lovens krav.

I dommen legges det vekt på at også bevisoppgaven vil kunne være et hjelpemiddel for tiltalte når han skal forberede sitt forsvar. I henhold til strpl § 264 skal påtalemyndigheten sende forsvareren tiltalebeslutningen, bevisoppgaven og sakens dokumenter. Dette utgjør det samlede grunnlaget for å forberede forsvaret. Her hadde politiet beslaglagt store mengder narkotika og utstyr for salg av narkotika. I tillegg var det funnet store kontantbeløp og en av de domfelte var tidligere domfelt for alvorlig narkotikakriminalitet. I et slikt tilfelle vil bevisoppgaven kunne supplere en lite utfyllende tiltalebeslutning og dokumentene kan samlet sett tilfredsstille lovens krav.²⁷

Konkretiseringskravet fungerer som en sikkerhetsventil for den mistenkte. Er kravene til faktumbeskrivelse som oppstilles i § 252 nr. 4 ikke oppfylt, foreligger det ikke tilstrekkelig etterforskningsarbeid og det er da ikke rettssikkerhetsmessig forsvarlig å tiltale vedkommende. Når bevismateriale som påtalemyndigheten bygger på er omfattende, vil dette gi et bedre rettssikkerhetsmessig grunnlag for tiltale slik at kravene til individualisering av den enkelte handling kan lempes på.

²⁵ Rt. 2001 s. 38 på s. 39

²⁶ Ibid s. 40.

²⁷ Ibid s. 41

Norsk strafferett bygger på en tanke om at det er bedre at ti straffverdige personer går fri enn at én uskyldig blir dømt. Utgangspunktet for vurderingen av om det foreligger grunnlag for tiltale er i dette henseende det samlede materiale som påtalemyndigheten har innhentet. Både bevismateriale og beskrivelsen av de faktiske forhold er relevant.

Påtalemyndighetens mulighet til å gi en mer spesifisert beskrivelse av de enkelte handlinger er av betydning for individualiseringskravet. I dommen i Rt. 2001 s. 38 skyldtes den manglende spesifisering at påtalemyndigheten ikke hadde materiale som gav mulighet for nærmere omtale av de faktiske forhold. Beskrivelsen av forbrytelsen var ”*så vidt mulig nøyaktig*” beskrevet og minstekravet som § 252 (1) nr. 4 oppstiller var dermed oppfylt.

2.2 Nærmere om de hensyn som tradisjonelt begrunner individualiseringskravet i § 252

2.2.1 Domstolens kontroll av påtalemyndighetens lovanvendelse

Hvor strenge krav det stilles til individualisering vil blant annet bero på domstolens behov for materiale til å kontrollere lovanvendelsen. Det fremgår av strpl § 286 at retten uten videre kan avsi frifinnelsesdom dersom den finner at faktumbeskrivelsen som er gitt i tiltalebeslutningen ikke gir grunnlag for straffansvar. En slik avgjørelse bygger utelukkende på tiltalebeslutningens innhold. Hvis formålet om domstolens kontroll skulle oppfylles fullt ut, måtte den faktiske beskrivelsen i tiltalebeslutningen være like omfattende som premissene i en dom. Det er klart at en slik utførlighet ikke kreves.²⁸ Dette fremgår også direkte av § 252 ettersom det skal gis en ”*kort*” beskrivelse av de forhold tiltalen gjelder, jf. nr. 4.

Dommen i Rt. 1984 s. 1388 gjaldt brann i en driftsbygning hvorpå det ble utferdiget forelegg for overtredelse av strl § 352 (2). Beskrivelsen i forelegget tilfredstilte ikke lovens krav. Når det er utferdiget forelegg, kan dette tre istedenfor tiltalebeslutning, jf. strpl § 268. Et forelegg

²⁸ Andenæs 2010 s. 348

skal på samme måte som en tiltalebeslutning inneholde en beskrivelse av hvilket straffebud som påstås anvendt og gi en beskrivelse av det straffbare forholdet forelegget gjelder.²⁹

Det uttales i dommen at ” *Det vil ... være av vesentlig betydning for rettens behandling av saken at den i tiltalebeslutningen presenteres for de bestemmelser påtalemyndigheten mener er overtrådt.*”

Beskrivelsen av de faktiske forhold var ikke relatert til de forskriftsbestemmelser som angivelig var overtrådt og de aktuelle forskrifter var heller ikke gjengitt i forelegget. Det forelå dermed ikke samsvar mellom juss og faktum. Dommeren uttalte at ” *manglene ved forelegget har etter mitt syn ført til en utilfredsstillende behandling av de spørsmål av rettslig og faktisk art som saken reiser, og jeg finner at dommens riktighet av denne grunn fremstiller seg som tvilsom, og at den derfor bør oppheves* ”³⁰

Påtalemyndighetens beskrivelse av de faktiske og rettslige forhold var for lite spesifisert. Høyesterett fant derfor at tingretten ikke hadde hatt tilstrekkelig grunnlag for å føre kontroll med påtalemyndighetens lovanvendelse og dommen måtte oppheves.

2.2.2 Hensynet til tiltaltes forsvar

Dette hensynet skal sikre tiltaltes rettssikkerhet. Når tiltalte skal imøtegå påtalemyndighetens anklager er det en forutsetning at han kjenner til hva han er anklaget for. Jo mer spesifisert og detaljert anklagene er beskrevet, desto bedre grunnlag har tiltalte for å forberede sitt forsvar.³¹ Retten vil da kunne tilegne seg den kunnskap som er nødvendig for å avsi en materielt riktig dom.

Både rettspraksis og teori synes spesielt å vektlegge dette hensynet ved utarbeiding av en tiltalebeslutning. I Rt 2001 s. 38 uttales det eksempelvis at ved avgjørelsen av hvilken individualisering bestemmelsen krever, er det lagt til grunn at ” *hensynet til å få en praktikabel straffeforfølgning må avveies mot hensynet til de tiltaltes forsvar*”. I EMK art 6 (3) a er det også dette hensynet som er fremhevet. Det heter at den siktede skal ” *bli underrettet straks, i et språk han forstår og i enkeltheter, om innholdet i og grunnen til siktelsen mot ham*”. Ut i fra

²⁹ NOU 2003:15 punkt. 5.5.6

³⁰ Rt. 1984 s. 1388 på s. 1390.

³¹ Se også Andenæs 2010 s. 349

dette kan det synes som om tiltalebeslutningens hovedformål er å ivareta tiltaltes behov for informasjon om anklagene.

I Rt. 1992 s. 445 var en mann tiltalt for mellom 150 og 170 upassende telefonoppringninger. Høyesterett konkluderte med at tiltale bare kunne opprettholdes for seks av tilfellene ettersom det var disse som var spesifisert. Utgangspunktet er at det ved integritetskrenkelser foreligger ett straffbart forhold for hver krenket person, selv om krenkelsene er likeartet. I det foreliggende tilfelle var det fullt mulig å individualisere den enkelte oppringning selv om det ville være tidkrevende. Når bare seks av om lag 150 tilfeller var konkretisert gav dette ikke tilstrekkelig grunnlag for at tiltalte kunne forberede sitt forsvar.³²

Når det gjelder medvirkning vil det ikke være tilstrekkelig å klargjøre den straffbare handlingen og påstå medvirkning til denne. Tiltalebeslutningen bør inneholde en beskrivelse av hva påtalemyndigheten mener at den enkelte deltaker har gjort.³³ Dersom det er flere tiltalte må dermed hver av de tiltaltes forhold beskrives individuelt.

Tiltaltes tilståelse kan ha betydning for tiltalebeslutningen. Dette illustreres av adgangen til å avsi tilståelsesdom i henhold til strpl § 248. Når vilkårene i § 248 er oppfylt kan *”tingretten pådømme en sak uten tiltalebeslutning og hovedforhandling”*.³⁴

Selv om det ikke er adgang til å avsi tilståelsesdom kan enighet mellom tiltalte og påtalemyndigheten om handlingsforløpet tilsi at det lempes på kravene til spesifisering av tiltalebeslutningen av hensyn til tiltalte.

2.2.3 Tiltalebeslutningen skal klargjøre for offentligheten og informere allmennheten om sakens kjerne

Det norske rettssystemet bygger på offentlighetsprinsippet.³⁵ Domstoloven § 124 bestemmer at rettsmøtene som hovedregel er offentlige. På denne måten vil allmennheten få anledning til innsyn og kontroll av rettspleien. Åpenhet og kunnskap om domstolenes arbeid vil styrke allmennhetens tillit til rettssystemet.³⁶

³² Tilsvarende Andenæs 2010 s. 349

³³ Andenæs, Johs.: 1986 s. 413

³⁴ Se Andenæs 2010 s. 438.

³⁵ Ot.prp. nr. 55 (1997-98) punkt 4.1 s. 41

³⁶ Ibid

Massemediene har ingen alminnelig rett til innsyn i verserende sakers dokumenter. Ifølge påtaleinstruksen § 22-7 skal likevel pressen få tilgang til en kopi av tiltalebeslutningen når denne er forkynt for tiltalte. Det stilles imidlertid en reservasjon dersom saken skal gå for stengte dører.³⁷

Når det gjelder hensynet til allmennhetens informasjonsbehov er det viktig at tiltalebeslutningen er klar og tydelig. Dersom tiltalen lister opp en rekke lovbestemmelser og gjengir innholdet i disse vil dette kunne skape forvirring blant dem som ikke har juridisk kunnskap. For allmennhetens informasjon er det derfor viktig at tiltalen fokuserer på de relevante lovbestemmelser og det konkrete handlingsforløpet. For å unngå misforståelser er det fordelaktig at språket er presist og lettlest.

³⁷ Ot.prp. nr. 55 (1997-98) punkt 4.11.1 s. 59

3 Hensynet til fornærmede i tiltalebeslutningen – generelle utgangspunkt

3.1 Generelt

De hensyn som tradisjonelt har vært retningsgivende ved utarbeiding av en tiltalebeslutning fokuserer på domstolen, tiltalte og allmennheten. Hensynet til fornærmede har ikke vært fremhevet som et relevant hensyn.³⁸

Bestemmelsen i § 252 angir ikke hvilke hensyn som er avgjørende for å tilfredsstille lovens krav. De omtalte hensynene er utviklet i juridisk teori og anvendt i praksis. Vilkårene i § 252 er ikke til hinder for å ta inn et hensyn bak tiltalebeslutningen som fokuserer på fornærmedes behov.

3.2 Definisjon

Fornærmede er den som er krenket ved en straffbar handling.³⁹ Ordet brukes både i straffeloven og i straffeprosessloven, men er ikke definert i norsk lov. Ved utredningen av den nye straffeloven ble en legaldefinisjon vurdert inntatt i loven. Den foreslåtte definisjonen rettet seg mot dem som skulle ”ha rett til å kreve påtale som fornærmet”, men definisjonen var ment å skulle gjelde hele straffeloven. Kommisjonen kom etter en samlet vurdering til at det ikke var behov for en definisjon i sammenhenger hvor stillingen som fornærmet er av betydning.⁴⁰ At problemstillingen reises viser likevel at det settes mer fokus på fornærmedes stilling i rettssystemet.

Ifølge Andenæs er fornærmede den som er ”*innehaver av en slik interesse som vedkommende straffebud tar sikte på å beskytte*”. Denne definisjonen er fulgt opp i rettspraksis, eksempelvis Rt. 1995 s. 628, og anses som gjeldende i norsk rett i dag. Avgjørelsen av om en person skal anses som fornærmet må vurderes ut fra en tolkning av hvert enkelt straffebud.⁴¹

³⁸ se eksempelvis Andenæs 2010 s. 346 flg.

³⁹ Robberstad 1999 s. 15

⁴⁰ NOU 2002:4 punkt 7.7.4

⁴¹ NOU 2006:10 punkt 3.1.2.2 avsnit 6

3.3 Et historisk blikk på fornærmedes rolle i straffeprosessen

Etter Christian den femtes norske Lov fra 1687 var den fornærmedes prinsipale påtalerett så selvsagt at den var unødvendig å lovfeste uttrykkelig.⁴² Bakgrunnen for utviklingen av reglene for offentlig påtale var å få sakene finansiert. Dette hang sammen med en økende vektlegging av det offentliges ansvar for å håndheve straffelovgivningen.⁴³

På 1700-tallet beveget vurderingen av forbrytelse og straff seg bort fra fornærmedes person og over på samfunnet som helhet. Med kriminalloven av 1842 tok det offentlige ansvaret for påtalen av alle forbrytelser omhandlet i loven. Likevel var det først når straffeprosessloven av 1887 trådte i kraft at fornærmedes påtalerett ble subsidiær i forhold til det offentliges.⁴⁴ Det fremgår av gjeldende straffeprosesslov kap 28 at fornærmedes mulighet til å reise privat straffesak er sterkt begrenset.⁴⁵

Bakgrunnen for å la staten bestemme var at den var representant for fellesskapet. Det var fellesskapet sin interesse i å bekjempe kriminalitet som var det sentrale hensynet bak det å straffe. De siste årene er denne supplert med forsonings- og gjenopprettingstanken og da blir det mer nærliggende å gi fornærmede del i kontrollen med straffeforfølgningen.⁴⁶

I NOU 2006:10 foreslo fornærmedeutvalget en rekke endringer for å styrke fornærmedes prosessuelle rettigheter. For at tilliten til rettsvesenet ikke skulle svekkes var det behov for at fornærmedes legitime interesser ble bedre reflektert i lovgivningen. 7. mars 2008 ble kapittel 8a om fornærmede og etterlatte tilføyd i straffeprosessloven. Fornærmedeutvalgets forslag medførte blant annet at fornærmede fikk nye informasjonsrettigheter og en utvidet rett til bistandsadvokat.

3.4 Generelt om fornærmedes rolle i straffeforfølgningen

⁴² Robberstad 1999 s. 74

⁴³ Ibid

⁴⁴ Robberstad 1999 s. 87

⁴⁵ Se også Husabø, Gerber og Echle 2010 s. 5

⁴⁶ tilsvarende Robberstad 1999 s. 90

3.4.1 Informasjonsrettigheter

Det fremgår av strpl § 93e at *”første gang fornærmede eller etterlatte avhøres, skal politiet informere om deres rettigheter i saken”*. Dette gjelder alle fornærmede, både med og uten bistandsadvokat.

Etter (2) har fornærmede med bistandsadvokat fått en utvidet rett til informasjon. Politiet og påtalemyndigheten skal informere om *”sakens utvikling og fremdrift med mindre hensynet til etterforskningen eller andre grunner gjør det utilrådelig”*. Andre fornærmede skal informeres etter behov.

Vilkåret *”utilrådelig”* er ment som en snever unntaksregel.⁴⁷ Det oppnevnes en kontaktperson som har som oppgave å oppfylle informasjonsplikten, jf. påtaleinstruksen § 7A-1.⁴⁸

3.4.2 Rett til bistandsadvokat

Fornærmedes rett til bistandsadvokat ble innført i 1981, men da gjaldt den bare for voldtektssaker i vid forstand (strl §§ 192-194). Senere ble ordningen utvidet til også å gjelde utuktig omgang med barn under 14 år og under 16 år (strl §§ 195-196).⁴⁹ Det var først i 2008 at bistandsadvokatordningen ble gjort gjeldende for andre sakstyper, jf. strpl § 107a.

Paragraf 107a bokstav c) gir nå rett til bistandsadvokat dersom det er grunn til å tro at *”fornærmede som følge av handlingen får betydelig skade på legeme eller helbred”*. Denne retten er ikke knyttet til at bestemte skader vil inntre. Det er tilstrekkelig at det er snakk om en påregnelig skade.^{50 51}

Fornærmede kan også få oppnevnt bistandsadvokat etter rettens skjønn, jf. 107a (2).

⁴⁷ Ot.prp nr. 11 (2007-2008) punkt 13.4 s. 112

⁴⁸ Bjerke, Keiserud, Sæther 2011 Kommentarer til straffeprosessloven http://dxp.kommentarutgaver.no/dxp/content/straffeprosessloven/8/2/4/?id=para_93e punkt 3. (sist sjekket 30.05.13)

⁴⁹ Robberstad 2003 s. 27-28

⁵⁰ Bjerke, Keiserud, Sæther 2011 Kommentarer til straffeprosessloven http://dxp.kommentarutgaver.no/dxp/content/straffeprosessloven/8/2/4/?id=para_107a punkt 2 avsnitt 5 (sist sjekket 30.05.13)

⁵¹ Rt. 1997 s. 1193 på s. 1195 og Rt. 2002 s. 935 s.936

Under hovedforhandlingen har bistandsadvokaten rett til å stille spørsmål til tiltalte, vitner og sakkyndige etter aktor og forsvarer, jf. strpl § 291a. Spørsmålene skal være supplerende. Det er ikke meningen at bistandsadvokaten skal foreta en fullstendig utspørring.⁵²

3.4.3 Dokumentinnsyn

En innsynsrett i politiets dokumenter vil ivareta fornærmedes interesser. Innsynsrett før det er tatt ut tiltale reguleres i § 242, mens retten til innsyn etter at det er tatt ut tiltale reguleres i § 264a.⁵³

Etter § 242 skal fornærmede og bistandsadvokaten på begjæring gis adgang til å gjøre seg kjent med ”sakens dokumenter” såfremt det kan skje uten fare eller skade for etterforskningens øyemed eller for tredjemann. Sakens dokumenter er de dokumenter som er samlet i dokumentomslaget. Påtalemyndigheten må legge frem alle deler av dokumentet. Praksis viser at etter en skjønnsmessig vurdering kan dokumenter som først og fremst brukes som utgangspunkt for etterforskningen holdes utenfor.^{54 55}

Når tiltale er tatt ut er påtalemyndigheten i henhold til § 264a (1) pliktig til å underrette fornærmede om dette. Han skal også informeres om at han kan kreve å gjøre seg kjent med tiltalebeslutningen.

Dersom det er stor forskjell mellom fornærmedes beskrivelse av hendelsesforløpet og det faktum som påtalemyndigheten legger til grunn i tiltalebeslutningen, kan god påtaleskikk tilsi at underretning til fornærmede og bistandsadvokaten må være mer omfattende enn det som fremgår av første ledd.⁵⁶

Når det er tatt ut tiltale fremgår det av § 264a (3) at bistandsadvokaten har en ubetinget rett til å gjøre seg kjent med sakens dokumenter. Han eller hun skal så vidt mulig få tilsendt kopi av sakens dokumenter, jf. (4).

⁵² Ot.prp nr. 11 (2007-2008) punkt 13.4 s.119

⁵³ Røbberstad 2003 s. 142

⁵⁴ Bjerke, Keiserud, Sæther 2011 Kommentarer til straffeprosessloven

http://dxp.kommentarutgaver.no/dxp/content/straffeprosessloven/8/2/4/?id=para_242 punkt 6 avsnitt 8 (sist sjekket 30.05.13) og Rt. 2007 s. 1435, Rt 2005 s. 198

⁵⁵ se også Andenæs 2010 s. 269

⁵⁶ Bjerke, Keiserud, Sæther 2011 Kommentarer til straffeprosessloven

http://dxp.kommentarutgaver.no/dxp/content/straffeprosessloven/8/2/4/?id=para_264a , punkt 2, avsnitt 2 se også riksadvokatens brev 30. desember 2003 til statsadvokatene pkt. 3 (TfS 2004 nr. 2 s. 209). (Sist sjekket 30.05.13)

3.4.4 Partsstatus

Fornærmede har status som vitne. Informasjonsrettigheter, innsynsrett i sakens dokumenter og retten til bistandsadvokat gjør at de likevel har noen rettigheter utover det et vanlig vitne har.

I NOU 2006:10 foretas en bred vurdering av om fornærmede har et behov for partsstatus. Utvalget konkluderer med at fornærmede ikke gis en partsstatus. Informasjonsrettighetene og en utvidet rett til bistandsadvokat har likevel styrket fornærmedes rettslige posisjon betydelig. Bakgrunnen for at fornærmede ikke gis formell partsstatus er at utvalget på noen områder ikke ønsker å gi fornærmede de samme rettigheter som en part. De viktigste er retten til å anke over straffeutmålingen og rett til å anke over skyldspørsmålet.⁵⁷ Fornærmedeutvalget begrunner dette med at det bør tilligge påtalemyndigheten å ta endelig stilling til spørsmål om anke.⁵⁸

De som er rammet av alvorlige personkrenkelser har rett på bistandsadvokat etter kap 9a. Retten til bistandsadvokat utløser en rekke andre straffeprosessuelle rettigheter. For denne gruppen er det nå mest dekkende å si at de har en partsstilling, men med unntak av visse partsrettigheter.⁵⁹

3.5 Hensynet til fornærmede som et relevant hensyn ved utarbeiding av tiltalebeslutningen

Dersom de fornærmede skal bli hørt og få bidra til at saken blir best mulig opplyst, må de få mulighet til å uttale seg allerede når tiltalebeslutningen skal utformes. Det er tiltalebeslutningen som danner grunnlaget for hvilke forhold som behandles under

⁵⁷ NOU 2006:10 punkt 8.8

⁵⁸ Ibid punkt 9.11.1 s. 166

⁵⁹ Andenæs 2010 s. 83

hovedforhandlingen. Retten kan ikke gå utenfor de forhold tiltalen gjelder, jf. strpl § 38. Hvis fornærmede skal være sikker på at de forhold som de anser som relevant behandles under hovedforhandlingen, må de ha en påvirkningskraft allerede på etterforskningsstadiet.

3.5.1 Kan påtalemyndigheten legge vekt på fornærmedes behov ved utarbeiding av tiltalebeslutningen?

Fornærmedes mulighet til å påvirke tiltalespørsmålet

Allerede da voldtektsofre fikk rett til bistandsadvokat i 1981 tok ”Juridisk Rådgivning for Kvinner” til ordet for at advokaten skulle få en uttrykkelig rett til å uttale seg før tiltalespørsmålet ble avgjort. De uttalte at ” *når politiet har avgitt sin innstilling, bør denne oversendes advokaten til uttalelse, før statsadvokaten avgjør tiltalespørsmålet. Advokaten bør uttale seg om hvorvidt tiltale bør reises, og eventuelt etter hvilke alternativer i straffebudet.*”⁶⁰

Konklusjonen ble likevel at bistandsadvokaten ikke ble gitt en alminnelig rett til å uttale seg før tiltalespørsmålet blir avgjort. Til støtte for denne konklusjonen kan det argumenteres med at fornærmede må kunne forutsette at påtalemyndigheten vil foreta en objektiv og saklig vurdering av om det er tilstrekkelig grunnlag for å reise tiltale i det enkelte tilfelle. Det kan ikke forutsettes at fornærmedes advokat har grunnlag for å vurdere saken på samme måte.⁶¹

Kjennelsen i Rt. 1993 s. 1077 gir uttrykk for tilsvarende synspunkt. Forsvareren hadde ikke i medhold av strpl § 242 rett til innsyn i statsadvokatens innstilling til riksadvokaten om påtalespørsmålet. Begrunnelsen var at ”*Påtalemyndigheten har – som lagmannsretten fremholder – et klart behov for å kunne arbeide internt og uforstyrret med egne vurderinger før det tas beslutninger som meddeles utad.*”

I NOU 2006:10 ble også spørsmålet tatt opp. Det uttales at ” *Påtalemyndigheten er best egnet til på samfunnets vegne å avgjøre om det faktiske og rettslige grunnlaget for å gå til straffesak*

⁶⁰ Ot.prp nr. 63 (1980-81) punkt 5.8.2 s. 20, se også Roberstad 2003 s. 149

⁶¹ Ot.prp nr. 63 (1980-81) punkt 5.8.2 s. 20

foreligger. Strafforfølgning bør finne sted etter en objektiv og konsekvent linje, der hensynet til likebehandling må tillegges sterk vekt."⁶²

Bistandsadvokaten har etter dette ingen rett til å uttale seg før tiltalespørsmålet blir avgjort. Likevel uttales det at hvis saken reiser særlige rettslige spørsmål, for eksempel om lovanvendelse eller foreldelse, kan det være naturlig at bistandsadvokaten av eget tiltak på fornærmedes vegne gir uttrykk for synspunkter om dette.⁶³

Påtalemyndigheten har ingen plikt til å henvende seg til bistandsadvokaten i forbindelse med utformingen av tiltalen. Advokaten har likevel full adgang til å prøve å påvirke innholdet i tiltalebeslutningen.⁶⁴

Selv om påtalemyndigheten ikke kan pålegges en plikt til å la fornærmede uttale seg før tiltalespørsmålet blir avgjort, vil hensynet til fornærmede kunne gjøre seg gjeldende dersom fornærmede på eget initiativ henvender seg til påtalemyndigheten med sine synspunkt.

Dersom bistandsadvokaten på vegne av fornærmede skal gi uttrykk for synspunkter om eksempelvis lovanvendelsen må det være en forutsetning at påtalemyndigheten kan ta hensyn til dette i vurderingen av tiltalespørsmålet. Hvis ikke har det ingen hensikt for bistandsadvokaten å komme med innspill.

At påtalemyndigheten kan legge vekt på de innspill som bistandsadvokaten kommer med på vegne av fornærmede tilsier at hensynet til fornærmede er et relevant hensyn ved utarbeiding av tiltalebeslutningen.

Hovedregelen etter strpl § 77 er at straffbare handlinger er underlagt offentlig påtale. Det vil si at påtalemyndigheten kan reise straffesak uavhengig av om fornærmede ønsker at forholdet skal straffeforfølges. Noen straffebestemmelser krever fornærmedes påtalebegjæring og da er det fornærmede som avgjør om politiets apparat skal mobiliseres. Dette er imidlertid bare tilfelle for lovbrudd som karakteriseres som bagatellmessige slik at det offentlige ikke har interesse av å føre sak.⁶⁵

⁶² NOU 2006:10 punkt 8.3 s. 126

⁶³ Ibid punkt 11.2.4

⁶⁴ Roberstad 2003 s. 149, se også Ot.prp nr. 63 (1980-81) punkt 5.8.2 s. 20

⁶⁵ Roberstad 1999 s. 225

Når den nye straffeloven av 2005 trer i kraft får vi en ny strpl § 62a som bestemmer at alle lovbrudd er undergitt offentlig påtale. Da vil fornærmedes holdning til spørsmålet om tiltale være uten rettslig betydning.⁶⁶ Endringen betyr formelt sett lite for de fornærmedes mulighet til å påvirke tiltalespørsmålet. Dette er fordi påtalebegjæring etter dagens regler er forbeholdt de mindre alvorlige lovbruddene.

Det understrekes likevel i forarbeidene at fornærmede fremdeles vil ha faktisk innflytelse på om et lovbrudd skal forfølges ettersom det ved vurderingen av allmenne hensyn skal tas hensyn til om fornærmede ønsker straffeforfølgning eller ikke. Dette gjelder lovbrudd med en strafferamme på 2 år eller mindre.⁶⁷ Ved vurdering av om allmenne hensyn tilsier påtale er fornærmedes synspunkter på påtalespørsmålet ”*fremdeles av sentral betydning, men ikke formelt avgjørende.*”⁶⁸

Ofte er det først etter anmeldelse fra fornærmede at påtalemyndigheten blir kjent med det straffbare forhold. Etterforskningen vil da ta utgangspunkt i den fornærmede sin forklaring. I denne forbindelse vil fornærmede sine ønsker og interesser kunne være et av de moment som spiller inn ved spørsmålet om det skal reises tiltale eller om den skyldige skal slippe med påtaleunntatelse.⁶⁹

Selv om fornærmede ikke kan være med på å avgjøre påtalespørsmålet, vil påtalemyndigheten kunne anse hensynet til fornærmede som relevant når de avgjør om forholdet skal straffeforfølges. Fornærmedes behov kan da delvis være begrunnelsen for at påtalemyndigheten velger å anlegge sak.

Fornærmedes mulighet til å påvirke bevisførselen

Bevisene i saken danner grunnlaget for innholdet i tiltalebeslutningen. Siden påtalemyndigheten har bevisbyrden må tiltalebeslutningen beskrive de forhold som det kan

⁶⁶ Andenæs 2010 s. 94

⁶⁷ Innst O.nr.72 (2004-2005) del 3.2 avsnitt 7

⁶⁸ Ot.prp nr. 90 (2003-2004) punkt 30.4 s. 487

⁶⁹ Andenæs 2010 s. 94

føres bevis for.⁷⁰ Dersom de fornærmede kan påvirke bevisføringen vil dette kunne ha betydning for hvilke forhold som kommer frem i tiltalebeslutningen.

Fornærmede og etterlatte kan ikke føre egne bevis. Det settes en frist hvor fornærmede med bistandsadvokat kan komme med supplerende bevisførsel om straffekravet, jf. § 264 a (2). Dersom fornærmede har vært vitne til den straffbare handlingen vil han ha en velbegrunnet formening om hva som må komme frem under straffesaken. Selv om fornærmede ikke har vært vitne til handlingen gir denne rettigheten en mulighet for fornærmede til å bli inkludert i saken. Påtalemyndigheten har likevel ansvaret for bevisførselen. Den har ingen plikt til å følge opp fornærmedes ønske om ytterligere bevisførsel.⁷¹

Dersom påtalemyndigheten ikke etterkommer fornærmedes anmodning om supplerende bevisførsel kan spørsmålet bringes inn for retten til avgjørelse, jf. (2) andre setning. Denne muligheten skal ”sikre at fornærmede blir hørt.”⁷²

Adgangen til å ta spørsmålet inn for retten gir påtalemyndigheten en oppfordring til å foreta en grundig avveining av om beviset fornærmede fremsetter skal føres. For at fornærmede skal bli hørt må fornærmedes behov være relevant i denne avveiningen. Dette tyder på at påtalemyndigheten kan legge vekt på hensynet til fornærmede ved avgjørelsen av om beviset skal føres.

Retten til supplerende bevisførsel tilkommer fornærmede med bistandsadvokat. Fornærmede uten bistandsadvokat kan på eget initiativ komme med innspill til bevisoppgaven.⁷³

Bistandsadvokaten sin plikt til å ivareta fornærmedes interesser under etterforskningen

I henhold til § 107c skal bistandsadvokaten ivareta fornærmedes og etterlattes *interesser i forbindelse med etterforskningen* og hovedforhandlingen. Det er etterforskningen som gir grunnlag for innholdet i tiltalebeslutningen. Når bistandsadvokaten ivaretar fornærmedes

⁷⁰ Ibid s. 161

⁷¹ Bjerke, Keiserud Sæther, Kommentarer til straffeprosessloven http://dxp.kommentarutgaver.no/dxp/content/straffeprosessloven/8/2/4/?id=para_264a punkt 3 (sist sjekket 30.05.13)

⁷² Ot.prp nr. 11 (2007-2008) s. 62 avsnitt 8

⁷³ Ibid punkt 3 avsnitt 2

behov under etterforskningen kan dette sette fokus på fornærmedes forhold og på denne måten påvirke påtalemyndigheten når det gjelder hva som fremkommer i tiltalebeslutningen.

Bistandsadvokaten har en viktig rolle med å formidle informasjon og han ”*bør derfor også vurdere å komme med innspill til etterforskingsskritt som bør foretas og være en pådriver for fremdrift i saken.*”⁷⁴

Det viktigste ved en domfellelse er for mange fornærmede at gjerningsmannens adferd stemples og at myndighetene gir en bekreftelse på at de tror på fornærmedes versjon av handlingsforløpet. Da er det viktig at de forhold som fornærmede mener har funnet sted kommer frem i tiltalebeslutningen slik at gjerningsmannen blir dømt for de krenkelser han formentlig har utsatt fornærmede for.⁷⁵ På denne bakgrunn må bistandsadvokaten ha et bevisst forhold til hvordan politiet har subsumert handlingen(e).

Likevel kan verken bistandsadvokaten eller fornærmede ”*kreve gjennomført bestemte etterforskingsskritt. Politiet og påtalemyndigheten må ut fra politifaglige og rettslige vurderinger avgjøre hvordan etterforskningen skal gjennomføres.*”⁷⁶

Det kan være i fornærmedes interesse å få oppsubsumert eller nedsubsumert handlingen, dvs henført under en strengere eller mildere straffebestemmelse. ”Det vil da være advokatens plikt å søke å få påtalemyndigheten til å endre subsumsjonen.”⁷⁷ ”Sannsynligheten for domfellelse er høyere dersom tiltalen bare omhandler de handlingene som sikkert kan bevises. Det kan derfor være i fornærmedes interesse at de punktene der bevissituasjonen er usikker, blir utelatt”.⁷⁸

Det vil være ulike synspunkt blant fornærmede når det gjelder slike endringer. Noen av de som blir utsatt for flere krenkelser vil anse det som viktig at tiltalte blir dømt for alle de krenkelser han har påført han eller henne. For andre er det viktigst at tiltalte blir dømt, uavhengig av om alle krenkelsene er medregnet. Siden bistandsadvokaten først og fremst skal ivareta fornærmedes interesser er det viktig at hun eller han følger fornærmedes ønsker uavhengig av hva hun/han mener er riktig.

⁷⁴ NOU 2006:10 punkt 3.4.5.2 s.55

⁷⁵ tilsvarende Robberstad 2003 s. 117

⁷⁶ NOU 2006:10 punkt 9.5.4 s. 138

⁷⁷ Robberstad 2003 s.147

⁷⁸ Ibid s.148

Hvis bistandsadvokaten skal kunne ivareta fornærmedes interesser er han avhengig av et samarbeid med politiet. Formålet med bistandsadvokatorordningen forutsetter at bistandsadvokaten har et visst krav på samarbeid.⁷⁹ Dersom bistandsadvokaten sitt arbeid skal være nyttig og ivareta fornærmedes interesser må politiet ta i betraktning de forhold som han eller hun påpeker. At påtalemyndigheten kan legge vekt på fornærmedes behov er en forutsetning for at bistandsadvokatorordningen skal fungere effektivt. Dette gjelder fra tiltalebeslutningen tas ut og til hovedforhandlingen er avsluttet.

⁷⁹ Robberstad 2003 s. 141 med videre henvisning til ToneVangen: Bistandsadvokatorordningen, Advokatforeningens småskriftserie nr. 56, Oslo 1991 s. 23

4 Nærmere om fornærmedes forhold i lys av tiltalebeslutningen mot Breivik

4.1 Generelt

Den 22.juli 2011 utførte Breivik en rekke straffbare handlinger i løpet av få timer. Ved slike forbrytelser vil påtalemyndigheten ofte behandle forholdene som en enhet i tiltalebeslutningen. I det følgende vil jeg se på hvordan tiltalebeslutningen utformes i disse tilfellene, og hvilken betydning dette har for de fornærmede.

4.2 Utforming av tiltalebeslutning ved kollektivforbrytelser

4.2.1 Kollektivforbrytelser

Kollektivforbrytelsene kjennetegnes ved at de består av samlebegreper som fanger opp adferdsformer som kan innbefatte flere handlinger. Kollektivforbrytelsene ekskluderer sideordnet anvendelse av vedkommende straffebud gjennom gjentatte handlinger. Forholdet anses som ett lovbrudd selv om det er foretatt flere handlinger.⁸⁰ Breivik ble tiltalt for to terrorhandlinger i medhold av strl § 147a.

Terrorbestemmelsen § 147a lyder:

En straffbar handling som nevnt i §§ 148, 151a, 151 b, første ledd, jf. tredje ledd, 152 annet ledd, 152 a annet ledd, 152 b, 153 første til tredje ledd, 153 a, 154, 223 annet ledd, 224, 225 første eller annet ledd, 231 jf. 232 eller 233 anses som en terrorhandling og straffes med fengsel inntil 21 år når handlingen er begått med det forsett

- a) å forstyrre alvorlig en funksjon av grunnleggende betydning i samfunnet, som for eksempel lovgivende, utøvende eller dømmende myndighet, energiforsyning, sikker forsyning av mat eller vann, bank- og pengevesen eller helseberedskap og smittevern.*

⁸⁰ Røstad 1993 s. 267

b) å skape alvorlig frykt i en befolkning

(bokstav c var ikke relevant i saken mot Breivik)

Terror er definert gjennom de opplistede alternativene i § 147a. Bestemmelsen åpner for at ulike straffbare handlinger utført med terrorforsett kan anses som en samlet terrorhandling. Dette var bakgrunnen for at påtalemyndigheten kunne begrense tiltalen til to tiltalepunkt i 22.juli-saken. De aktuelle straffebudene i 22.juli-saken var drap i medhold av § 233, forsøk på drap i medhold § 233 ,jf. § 49 og ulovlig sprengning i medhold av §148.

Etter § 147 bokstav a kreves det at handlingene er begått med det forsett å forstyrre alvorlig en funksjon av grunnleggende betydning i samfunnet. Bokstav b krever at handlingene er utført for å skape alvorlig frykt i en befolkning. Det er ikke et krav om at disse følgene faktisk inntre så lenge gjerningsmannen hadde forsett om at slike følger skulle inntre.⁸¹

Breivik hadde forsett om å forstyrre alvorlig den utøvende myndighet og skape alvorlig frykt i en befolkning. Han hadde terrorforsett.

Straffeloven § 147a setter kollektive interesser i fokus. Den skal beskytte befolkningen mot alvorlige forbrytelser som kan medføre allmenn frykt og store ødeleggelser. Enkeltindividets behov kommer i bakgrunnen.

Bestemmelsene som § 147a henviser til er isolert sett typiske individualbeskrivelser, slik som § 233 om drap. Likevel er det det kollektive som kvalifiserer handlingen til en terrorhandling og bestemmelsen har derfor karakter av kollektivforbrytelse.

Hvilken betydning har det for utarbeiding av tiltalebeslutningen at forholdet anses som en kollektivforbrytelse?

Når et forhold anses som en kollektivforbrytelse stilles det mindre krav til individualisering av det straffbare forholdet. Dette fremgår av rettspraksis, blant annet Rt. 2008 s. 118. Saken gjaldt overtredelse av strl § 132a, påvirkning av aktør i rettsvesenet. Tiltalte hadde gjentatte ganger truet fornærmede for å påvirke henne til å avstå fra anmeldelse for handlinger som var straffbare etter § 219. I denne bestemmelsen beskrives adferdskategorier som ”*vanrøkt*,

⁸¹ Hustad 2007 s. 35

mishandling eller annen lignende atferd” og lovbrøyteren må ”*oftere eller grovt*” ha krenket en annen innen familien.⁸²

Fornærmede var ikke i stand til å tidfeste truslene mer eksakt, men forklarte at de fant sted mellom november 2002 og januar 2005. Førstvoterende uttaler at ”*Det hadde etter min mening vært ønskelig om tiltalebeslutningen i alle fall hadde inneholdt en noe mer nøyaktig tidsangivelse av enkelte av de trusler som er fremsatt. Siden truslene knytter seg til overtredelsen av § 219, som har karakter av en sammensatt forbrytelse, og har bestått av en mer eller mindre sammenhengende trusseltilstand, finner jeg imidlertid gjerningsbeskrivelsen for tiltalen for overtredelse av § 132a tilstrekkelig spesifikk.*”

Truslene ble ansett som et sammenhengende forhold og var dermed tilstrekkelig individualisert. Dette var blant annet fordi truslene knyttet seg til overtredelse av § 219 som er en kollektivforbrytelse. Ettersom truslene ble ansett som et sammenhengende forhold var kravene til spesifisering i strpl § 252 lempet.

Hvilken betydning har det for de fornærmede at forholdet anses som en kollektivforbrytelse?

Resultatet av at forholdet anses som en kollektivforbrytelse er at den enkelte fornærmedes forhold ikke blir spesifisert i tiltalebeslutningen. Det er sikker rett at ved integritetskrenkelser foreligger like mange forbrytelser som krenkede personer.^{83 84} Det vil si at det foreligger like mange drapsforbrytelser som antall drepte og like mange legemskrenkelser som antall skadde.⁸⁵ Kollektivforbrytelser åpner likevel for at flere krenkede blir behandlet samlet i ett tiltalepunkt. Selv om hver av de fornærmede har blitt utsatt for gjentatte straffbare handlinger, vil ikke det enkelte forhold bli individualisert.

I § 252 nr. 4 stilles det som nevnt krav til at faktumbeskrivelsen skal være ”*så vidt mulig nøyaktig*”. Ved kollektivforbrytelser vil det ofte ikke være mulig med en nøyaktig beskrivelse av hvert lovbrudd, og en samlebeskrivelse er da tilstrekkelig. Et eksempel er Rt. 1991 s. 274.

⁸² Røstad 1993 s. 267

⁸³ Rt. 1992 s. 445 på s. 446

⁸⁴ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) punkt 12.2.1.2 avsnitt 5

⁸⁵ Røstad 1993 s. 282

Her var tiltalte dømt for overtredelse av § 219 etter mishandling og trusler mot sin hustru og deres tre barn. Mishandlingen beskrives og deretter heter det at: *”Både voldsbruken og truslene har forekommet jevnlig.”*⁸⁶ Dommen illustrerer at når det anses å foreligge en samlet forbrytelse mot flere personer vil ikke den enkeltes forhold være i fokus. Hvor omfattende og hyppig mishandlingen har vært for hver av de fornærmede kommer ikke klart frem. Ideelt sett skulle kanskje den enkelte voldsbruk vært nevnt slik at det ble tatt et endelig oppgjør mellom hver fornærmede og forbryteren. Å beskrive hver enkelt handling når forholdet har pågått i flere år vil imidlertid ofte være umulig ettersom de forhold som beskrives i tiltalebeslutningen må kunne bevises. Da vil det være mer hensiktsmessig for fornærmede at voldsbruken anses som en sammensatt forbrytelse slik at forholdet kan pådømmes.

4.2.2 Hvilken betydning hadde det for beskrivelsen av de fornærmede at Breivik ble tiltalt etter kollektivforbrytelsen i § 147a?

Tiltalen mot Breivik inneholdt to tiltalepunkt.

Punkt I:

Straffeloven § 147a første ledd bokstav a og b, jf. §§ 148 første ledd første alternativ og 233 første og annet ledd.

”For å ha begått en terrorhandling, ved å overtre straffeloven § 148 første ledd første straffalternativ (å volde sprengning hvorved tap av menneskeliv eller utstrakt ødeleggelse av fremmed eiendom lett kan forårsakes) og straffeloven § 233 første og annet ledd (overlagt drap og det foreligger særdeles skjerpene omstendigheter), med det forsett å forstyrre alvorlig en funksjon av grunnleggende betydning i samfunnet, som den utøvende myndighet, eller skape alvorlig frykt i en befolkning.”

Punkt II:

Straffeloven § 147a første ledd bokstav b, jf. § 233 første og annet ledd

⁸⁶ Rt. 1991 s. 274 på side 275

”for å ha begått en terrorhandling ved å overtre straffeloven § 233 første og annet ledd (overlagt drap og det foreligger særdeles skjerpene omstendigheter), med det forsett å skape alvorlig frykt i en befolkning.”

Selv om Breivik utførte 77 drap og minst 42 forsøk på drap, er tiltalebeslutningen begrenset til to tiltalepunkter. Dette er et unntak fra hovedregelen om at det ved integritetskrenkelser foreligger en forbrytelse per offer.

Det som kjennetegner straffebud som gjelder integritetskrenkelser er at de skal beskytte private interesser. Hovedformålet med § 147a er ikke først å fremst å beskytte den enkelte. Formålet er å beskytte allmennhetens interesser i form av stabilitet og trygghet i samfunnet. Læren om ett krenket individ per forbrytelse er dermed ikke fullt ut anvendelig for terrorbestemmelsen. Dette tilsier at læren må vurderes opp mot det enkelte straffebud.

Dersom Breivik istedenfor hadde blitt tiltalt for 77 overtredelser av § 233 og 42 overtredelser av § 233 jf. § 49 hadde regelen om én overtredelse per offer gjort seg gjeldende.

Tiltalebeslutningen hadde da bestått av 119 enkeltstående tiltaleposter.

Ved kollektivforbrytelser er det som nevnt også adgang til å lempe på hvor detaljert hver av de straffbare handlingene beskrives. Tiltalebeslutningen mot Breivik inneholder imidlertid spesifiserte beskrivelser av hver av de dreptes forhold:

Eksempel:

11. Hun befant seg i døråpningen mellom Lillesalen og Storsalen i Kafébygget og ble skutt tre ganger med pistolen og/eller riflen, hvorav ett skudd i hodet som gikk inn på venstre side av bakhodet, gjennom hjernen og inn i skallebasis med betydelige bruddskader i kraniet og opprivning av hjernevev. Hun døde av skuddene i hodet.⁸⁷

Beskrivelsen dekker vilkåret ”forvolder en andens Død”, jf. § 233. På første side i tiltalebeslutningen kommer det også frem at handlingen ble foretatt ”etter forutgående overveielser og planlegging” og beskrivelsene dekker vilkåret om at han ”handlet med Overlæg”, jf. § 233 (2).

⁸⁷ TOSLO-2011-188627-24 s.9, offer nr. 11

Når det gjelder de som ble alvorlig skadet i regjeringskvartalet eller truffet av skudd på Utøya foretas en detaljert beskrivelse av skadeomfanget:

Eksempel:

Hun ble skutt minst fire ganger med pistolen og/eller riflen og truffet i ansiktet, begge underarmer og venstre bryst. Skuddet i ansiktet førte til omfattende skade i venstre ansiktshalvdel med brudd av underkjeven. Skuddene i underarmene forårsaket bløtdelsskader, brudd av mellomknokler på høyre side og nedsatt førlighet i flere fingre. Skuddet i venstre bryst førte til muskel-og fettvevsskader.⁸⁸

Fornærmede var her utsatt for flere ulike legemsskader og hver av dem er individualisert i tiltalebeslutningen. Breivik ble ikke tiltalt for legemsbeskadigelse, men for forsøk på drap, § 233, jf. § 49. Beskrivelsen oppfylder forsøk på å ”forvolde(r) en andens død”, jf. § 233 ettersom handlingen var ”paabegyndt”, men ikke ”fuldbyrder”, jf. § 49.

Det ble gitt spesifiserte beskrivelser av den enkeltes forhold. At forbrytelsen ble ansett som en kollektivforbrytelse hadde derfor ikke betydning for beskrivelsen av hver av de navngitte fornærmedes forhold. (Se likevel behandling av gruppebeskrivelsene i punkt 4.3.)

4.2.3 Hvilke minstekrav stiller strl § 147a og strpl § 252 når det gjelder beskrivelsen av de fornærmedes forhold?

Dersom påtalemyndighetens eneste formål var å tiltale Breivik for terror, kunne tiltalebeslutningen vært betydelig mindre omfattende.

Både de materielle og prosessuelle vilkår må være oppfylt for at det skal være adgang til å reise tiltale. Jeg skal her vurdere hvilke beskrivelser som i henhold til den prosessuelle regelen i § 252 og den materielle regelen i § 147a var påkrevd å ta med i tiltalebeslutningen mot Breivik.

For å oppfylle vilkårene i § 147a må det påvises at det er foretatt en straffbar handling som beskrevet i de opplistede straffebudene. I Breiviksaken var de aktuelle straffebudene som nevnt § 148 og § 233.

⁸⁸ TOSLO-2011-188627-24 s. 18, offer nr. 77

I henhold til § 148 er vilkåret ”*tap av menneskeliv eller utstrakt ødelæggelse av fremmed eiendom*”. Ut i fra dette vilkåret er det tilstrekkelig å påvise at et enkelt menneskeliv er gått tapt. Vilkåret ”*utstrakt ødelæggelse*” sikter til både fysiske og økonomiske skader av betydelig omfang.⁸⁹ En rekke departement fikk store ødeleggelser som følge av bomben. Andre bygninger i nærheten fikk også store materielle skader. Bombeeksplosjonen medførte utstrakt ødeleggelse av fremmed eiendom.

I § 233 er vilkåret ”*forvolder en andens Død*”. Her er det også tilstrekkelig å påvise et enkelt dødsfall for at vilkåret skal være oppfylt. Ut i fra de materielle vilkår kunne tiltalebeslutningen vært begrenset til å nevne to-tre navn og deretter sagt at en rekke andre personer ble drept.

Når det gjelder § 252 stiller den krav til opplysning om det straffebud som påstås anvendt og beskrivelse av *det forhold tiltalen gjelder*. Med mindre annet er bestemt, er straffbare handlinger underlagt offentlig påtale, jf. strl § 77. Det er i disse tilfellene påtalemyndigheten som bestemmer hvilke forhold de vil tiltale for. Dersom påtalemyndighetens eneste formål var å dømme Breivik for terror, hadde de kunnet begrense tiltalebeslutningen til to-tre navn og deretter sagt at en rekke andre personer ble drept.

Dette ville imidlertid ikke vært en tilfredsstillende tiltalebeslutning fordi en straffesak har andre formål enn å få tiltalte dømt. Det skal være samfunnets kollektive gjennomgang av det som skjedde og plassering av ansvar i forhold til individene.

Det kan argumenteres med at hensynet til fornærmede var et av de hensyn som var avgjørende for at påtalemyndigheten foretok detaljerte beskrivelser av forholdet til 119 personer som ble utsatt for krenkelser. Hensynet til at allmennheten skal opplyses om den straffbare handlingen blir også ivaretatt ved slike presise beskrivelser. Dersom disse hensynene ikke hadde vært relevante ved utarbeidingen av tiltalebeslutningen, kunne påtalemyndigheten nøyet seg med å bare behandle et fåtall av de fornærmede.

⁸⁹ Bjerke, Keiserud, Sæther Kommentarer til straffeprosessloven http://dpx.kommentarutgaver.no/dpx/content/straffeloven/?id=para_148, punkt 2.4.3 (sist sjekket 30.05.13)

4.3 Avgrensning av tiltalebeslutningen på grunn av manglende konkurrens?

I 22. juli-tiltalen foretok påtalemyndigheten en avgrensning mot det de anså som mindre alvorlige lovbrudd. Dette var brudd på § 161 om anskaffelse av sprengstoff og våpen i den hensikt å begå en forbrytelse, og § 229 om legemsbeskadigelse. For de fornærmede var det av betydning at Breivik ble tiltalt for de krenkelser han påførte den enkelte.

Det må vurderes om § 229 skulle vært anvendt i konkurrens med § 233 jf. § 49. Videre må det vurderes om § 161 skulle vært anvendt i konkurrens med § 233. Dersom drapsbestemmelsen derimot konsumerer § 161 og § 229 var det ikke nødvendig å bruke disse bestemmelsene i konkurrens.

4.3.1 Generelt om konkurrens

Konkurrens dekker det forhold at en person i en eller flere handlinger har begått flere lovbrudd.⁹⁰ Dersom samme handling medfører flere lovbrudd kalles dette idealkonkurrens. Har flere handlinger resultert i flere lovbrudd er dette realkonkurrens.

Det kan oppstå spørsmål om straffbare handlinger av samme art skal anses som en sammenhengende forbrytelse, eller flere forbrytelser i realkonkurrens.⁹¹ Denne sondringen har betydning for de krav som stilles til utformingen av tiltalebeslutningen. Ved realkonkurrens anses handlingene som selvstendige forbrytelser og kan bedømmes ved siden av hverandre.⁹² Ved sammenhengende forbrytelser blir flere handlinger ansett som én forbrytelse. Når forbrytelsene sees i sammenheng stilles det mindre strenge krav til individualisering i tiltalebeslutningen.

Handlingene på Utøya kan isolert sett betraktes som likeartet realkonkurrens. Breivik utførte flere lovbrudd i form av drap og forsøk på drap. Realkonkurrensen er likeartet ettersom alle handlingene besto i brudd på samme bestemmelse.

Om et forhold skal anses som flere handlinger i konkurrens eller som en sammenhengende forbrytelse er i en del tilfeller bestemt av lovgiver ved utformingen av straffebudet.

⁹⁰ Røstad 1993 s. 267

⁹¹ Johs Andenæs 2005 s. 366.

⁹² Tilsvarende Røstad s. 272-273

Konkurrensproblematikken er i disse tilfeller løst ved at straffebudet er gitt karakter av enhetsforbrytelse.⁹³ Et eksempel på dette er kollektivforbrytelser slik som terrorbestemmelsen i § 147a.

Breivik ble tiltalt for overtredelse av § 147 a (terror) i form av § 148 (sprengning med døden til følge) og § 233 og § 233 jf. § 49 (overlagt drap og forsøk på drap) .

Hans handlinger gav som nevnt også grunnlag for å tiltale for legemsbeskadigelse (§ 229) og § 161 (1) a) (anskaffelse av våpen, ammunisjon, sprengstoff med den hensikt å begå en forbrytelse).

Veldig mange av de som ble utsatt for et drapsforsøk den 22.juli fikk skader som følge av handlingene til Breivik. Han ble ikke tiltalt og dømt for å ha skadet disse personene. Istedenfor å tiltale for legemsbeskadigelse ble Breivik tiltalt for forsøk på drap på et utvalg av de som ble skadet, men som overlevde. Drapsforsøket fikk en skadefølge som oppfyller vilkårene i § 229.

Terrorbestemmelsen i § 147a lister opp en rekke bestemmelser som utgjør en terrorhandling dersom de er begått med terrorforsett. Siden § 229 ikke er opplistet her, måtte denne bestemmelsen vært nevnt i et eget tiltalepunkt i tiltalebeslutningen mot Breivik.

Regelen i henhold til § 252 nr. 3 er at alle de *relevante* bestemmelsene gjengis i tiltalebeslutningen. I noen tilfeller vil en bestemmelse helt ut dekke den annen. Dersom bestemmelsene helt ut overlapper hverandre (konsumsjon) skal disse bestemmelsene ikke brukes i konkurrans. Et eksempel er at en skade som oppfyller vilkårene i § 229, vil alltid konsumere § 228.

Det må avgjøres om bestemmelsen i § 233, jf. § 49 konsumerer § 229 slik at det ikke var relevant å gjengi denne i tiltalebeslutningen mot Breivik.

Dersom drapsforsøket hadde blitt fullbyrdet hadde den konsumert legemsbeskadigelsen. Når forbrytelsen blir stående ved forsøket synes det riktig å domfelle både for forsøket og for legemsbeskadigelsen, se eksempelvis Rt. 1961 s. 358. Det foreligger imidlertid ikke konsekvent praksis. I Rt. 1970 s. 971 som gjaldt forsøk på drap nøyete Høyesterett seg med å

⁹³ Røstad 1993 s. 272

dømme for forsøket selv om det var en livsfarlig skade til følge. Skadefølgen får betydning som en skjerpene omstendighet ved straffeutmålingen.⁹⁴

Høyesterettspraksis gir ikke et klart svar på om forsøk på drap konsumerer legemsbeskadigelse. Konkurrencen mellom § 233 jf. § 49 og § 229 er etter dette tvilsom. Ifølge praksis kan det bero på det enkelte tilfellet om disse bestemmelsene kan brukes i konkurrens. Dette kan tilsi at det ikke er hensiktsmessig å avklare dette spørsmålet prinsipielt, men at det bør avgjøres ut i fra de konkrete omstendigheter i hver sak.

Jeg vil komme nærmere tilbake til hvilken betydning den usikre konkurransen hadde for utformingen av tiltalebeslutningen mot Breivik i vurderingen av prosessøkonomiske hensyn i neste punkt, (punkt 4.3).

Når det gjelder § 161 anskaffet Breivik våpen, ammunisjon og sprengstoff som han blant annet brukte til å drepe 69 personer. Han ble ikke tiltalt etter denne bestemmelsen.

Konsumerer drapsbestemmelsen i § 233 den forberedende handling om å skaffe seg våpen i drapshensikt når drapet gjennomføres?

Andenæs tar opp dette spørsmålet i tilknytning til avtale om drap, jf. § 233a og drap § 233. ”Når drapsavtalen gjennomføres og drapet begås er det ikke lenger et kriminalpolitisk behov for å straffe også etter § 233a, og det har vært trukket sammenligninger med den vanlige lære om at forsøk på en forbrytelse konsumeres ved at forbrytelsen fullbyrdes. På samme måte kan man si at forberedelsen konsumeres.”⁹⁵

”Til støtte for at strl §§ 233a og 233 kan benyttes samtidig kan man si at dette er en forutsetning for at man ved lovanvendelsen skal kunne få med alle de straffverdige sider ved et suksessivt hendelsesforløp som de to bestemmelsene innebærer: først å inngå en avtale om å drepe noen, deretter sette avtalen ut i livet ved at drapet blir begått.”⁹⁶

Dette har overføringsverdi på forholdet mellom strl § 161 og § 233. Forberedelsene med å innhente våpen har materialisert seg i drap og forsøk på drap noe som kan tilsi at § 233 konsumerer § 161.

⁹⁴ Andenæs 2005 s. 359

⁹⁵ Andenæs 2009 s. 37-38

⁹⁶ Ibid

Både §§ 233a og 161 verner om interesser som er videre enn beskyttelse av det individuelle liv. Forarbeidene til straffeloven ser disse bestemmelsene i sammenheng med terrorisme og et mer generelt spørsmål om kriminalisering av forberedelseshandlinger. Bestemmelsene setter samfunnsvern i fokus. Paragraf 233 om drap setter derimot det individuelle liv i fokus. Når det ikke helt ut er interessesammenfall mellom § 233a/§161 og § 233 er det naturlig at bestemmelsene kan benyttes ved siden av hverandre.⁹⁷

I tiltalebeslutningen mot Breivik valgte påtalemyndigheten å ikke tiltale for § 161.

Terrorparagrafen § 147a lister ikke § 161 som et alternativ til terrorhandling. Tiltale etter denne bestemmelsen måtte stått i et eget tiltalepunkt.

Det er eksempler i rettspraksis på at § 161 er benyttet i konkurrens med straffansvar for å ha utført det planlagte lovbrudd. I Rt. 1973 s. 1 ble en 18 år gammel gutt dømt for å ha anskaffet sprengstoff i strid med § 161 for deretter å ha benyttet sprengstoffet til å sprengte ”Fædrelandsvennen’s” bygning.⁹⁸ Likevel ”vil det vera ei meir naturleg løysing å ikkje nytta § 161 i slike tilfelle, fordi regelen primært tek sikte på tilfelle der hovudbrotsverket vert stående på førebuingsstadiet”.⁹⁹

Rettstilstanden viser at § 161 kan brukes i konkurrens med § 147a, men at det også kan være forsvarlig å utelate denne dersom hovedlovbruddet blir gjennomført. Konkurrenten blir på dette punktet tvilsom.

Vi ser her at det var mulig å anvende § 229 i konkurrens med § 233, jf. § 49. Det var også adgang til å anvende § 161 i konkurrens med § 233. Hva var da begrunnelsen for at dette ikke ble gjort i tiltalebeslutningen mot Breivik? Bakgrunnen for dette kan delvis være at påtalemyndigheten mente at bestemmelsene ble konsumert av § 233. I neste punkt vil jeg vurdere en mulig annen begrunnelse; prosessøkonomiske hensyn.

4.4 Avgrensning på grunn av prosessøkonomiske hensyn

4.4.1 Generelt

⁹⁷ Andenæs 2009 s. 38

⁹⁸ Husabø 1999 s. 334 fotnote 1208

⁹⁹ Husabø 1999 s. 334

Når konkurransen er uklar slik som behandlet over, vil ofte prosessøkonomiske hensyn spille en viktig rolle. Hensynet til ressurs- og omkostninger er ikke inntatt i straffeprosessloven i generell form. Det er likevel flere steder i straffeprosessloven vist til forhold som omfatter omkostningsspørsmålet.¹⁰⁰

Et eksempel er strpl § 70. Den bestemmer at ”*påtale kan unnlates når reglene for straffutmåling ved sammenstøt av flere forbrytelser eller forseelser medfører at ingen eller bare en ubetydelig straff vil komme til anvendelse*”.

Dersom tiltalte er anklaget for mange grove lovbrudd vil det ikke være nødvendig å ta med mindre lovbrudd som ikke er av betydning for straffutmålingen. Hvilke lovbrudd som anses som mindre alvorlig beror på hvor grov hovedforbrytelsen er.

Ved utarbeidelsen av tiltalebeslutningen mot Breivik måtte påtalemyndigheten vurdere hva som var forsvarlig ut i fra prosessøkonomiske hensyn. Omfanget av saken var så stort at tiltalebeslutningen måtte begrenses til de mest sentrale forholdene. Ifølge påtalemyndigheten ville det vært tilnærmet umulig å styre forhandlingene dersom alle de fornærmede skulle vært nevnt i tiltalen med tilhørende bevisførsel.¹⁰¹ En slik gjennomgang ville tatt for lang tid. Dette viser at prosessøkonomiske hensyn ble vektlagt i vurderingen av hvilke forhold som skulle behandles i tiltalebeslutningen mot Breivik.

I 22.juli- saken fremsto legemsskadene i henhold til § 229 som mindre alvorlig enn terror i medhold av § 147a i form av forsøk på drap og drap, jf. § 233, jf. § 49. Når det er tvil om § 229 kan anvendes i konkurrans med § 233 jf. § 49 eller om § 233 jf. § 49 konsumerer § 229 vil påtalemyndigheten av prosessøkonomiske hensyn kunne utelate legemsbeskadigelsen.

4.4.2 Hvilken betydning hadde det for de fornærmede at tiltalen ble begrenset på grunn av prosessøkonomiske hensyn?

Dersom noen av dem som befant seg på Utøya ble skadet uten at de ble utsatt for et drapsforsøk, vil en slik begrensning av tiltalen bety at deres forhold ble holdt utenfor. Breivik ville da ikke bli straffet for skaden han påførte disse personene. Hensynet til fornærmede vil i

¹⁰⁰ Kjelby 2012 s. 221

¹⁰¹ NRK, <http://www.nrk.no/skole/klippdetalj?topic=nrk:klipp/835828>

dette tilfelle tilsi at påtalemyndigheten tar med en tiltalepost ved siden av § 147a som gjelder skader som oppfyller vilkårene i § 229.

I Breivik-saken hadde ikke påtalemyndigheten kapasitet til å føre bevis for at alle som befant seg rundt regjeringskvartalet og på Utøya ble utsatt for et drapsforsøk. Statsadvokatene Inga Engh og Svein Holden anslo imidlertid at dersom alle som ble utsatt for et drapsforsøk i regjeringskvartalet og på Utøya skulle nevnes i tiltalen, ville antallet komme opp i 600 til 800 personer.¹⁰² De som ble skadet i regjeringskvartalet og på Utøya er omfattet av disse 600-800 personene. Det betyr at de som fikk skader ved terrorangrepene 22.juli også ble utsatt for et drapsforsøk.

Når dette er tilfellet har vi sett at praksis åpner for at det er tilstrekkelig å tiltale for forsøk på drap, jf. §§ 233, jf. 49. Hensynet til fornærmede må anses tilstrekkelig ivaretatt ved at tiltalen gjelder forsøk på drap.

Hva ville påtalemyndigheten gjort dersom noen ble skadet uten at de ble utsatt for et drapsforsøk? Dersom påtalemyndigheten da hadde unnlatt å nevne § 229 i tiltalebeslutningen av prosessøkonomiske hensyn ville dette gå på bekostning av hensynet til fornærmede. Selv om skaden i det store bildet er mindre alvorlig, vil det likevel kunne være viktig for de skadde å få et oppgjør med gjerningsmannen og få bekreftet at de har blitt utsatt for en straffbar handling.

Når påtalemyndigheten vurderer om tiltalebeslutningen skal begrenses av prosessøkonomiske hensyn må de veie dette mot andre relevante hensyn. Det store antallet fornærmede som ble nevnt i tiltalebeslutningen mot Breivik tyder på at hensynet til fornærmede var et av de motstående hensyn som påtalemyndigheten vurderte.

Det er tvilsomt om § 161 konsumeres av § 233. Ved en så alvorlig straffesak må påtalemyndigheten vurdere om mindre alvorlige forhold skal frafalles slik at det settes fokus på de mest alvorlige forbrytelsene. Vil kravene til gjengivelse av straffebudene bli mer lempelig jo mer alvorlig og omfattende den straffbare handling er? Dette vil ikke samsvare med det alminnelige prinsippet om at en sak skal være så godt opplyst som mulig.

¹⁰² Pressekonferanse, statsadvokatene leser opp tiltalen mot Breivik.
<http://www.vgtv.no/#!/video/50270/her-leser-statsadvokatene-opp-tiltalen-mot-breivik> (sist sjekket 30.05.13)

Det vil stride mot den alminnelige rettsfølelsen dersom tiltalen begrenses ut i fra hvor store og alvorlige lovbrudd som er begått. Mange vil da hevde at den tiltalte slipper for lett unna.

På den andre siden er det av prosessøkonomiske grunner behov for å konsentrere saken om de mest relevante straffebestemmelser. Dersom § 161 hadde vært anvendt i tiltalebeslutningen ville dette krevet en ytterligere bevisføring og rettssaken hadde blitt mer omfattende. Siden mange fornærmede ønsket å komme seg videre kunne hensynet til fornærmede tilsi at tiltalen ble avgrenset mot § 161. Hensynet til fornærmede kan på denne måten også tale for at det foretas en avgrensning av tiltalebeslutningen.

4.5 Generelle gruppebeskrivelser i Breivik-saken

I tiltalebeslutningen mot Breivik gis det gruppebeskrivelser. Dette var ikke nødvendig for å dømme Breivik for terror. Hva var påtalemyndigheten sin hensikt med å gi disse beskrivelsene? Jeg vil foreta en vurdering av om hensynet til fornærmede var relevant da det ble gitt en generell omtale av ulike persongrupper.

I beskrivelsen tilknyttet regjeringskvartalet heter det at:

”Videre ble ytterligere minst 200 personer fysisk skadet ved eksplosjonen, med varierende skadebilde, blant annet kuttskader, bruddskader og hørselsskader, hvorav en rekke ble behandlet på sykehus/legevakt eller undergitt legebehandling. I tillegg har mange av de ovennevnte skadede og øvrige personer som befant seg i nærheten av eksplosjonen, samt etterlatte/pårørende, fått psykiske ettervirkninger av ulik alvorlighetsgrad forårsaket av det som er beskrevet ovenfor”.

Når det gjelder forholdene på Utøya heter det at:

En rekke av de øvrige personene som oppholdt seg på Utøya fikk fysiske skader som bruddskader, kutt m.v i sine forsøk på å redde seg selv og andre. I tillegg har et stort antall av personene som befant seg på øya, etterlatte/pårørende, samt personer som kom til unnsetning i båter og på annen måte, fått psykiske ettervirkninger av ulik alvorlighetsgrad forårsaket av det som er beskrevet ovenfor”.

4.5.1 Oppfyller gruppebeskrivelsene individualiseringskravet i § 252 nr. 4 når de ikke nevner den enkelte fornærmede?

Som tidligere nevnt synes praksis å godta en mer generell beskrivelse av skadene ettersom § 147a er en kollektivforbrytelse. Det er lempet på kravet til at det skal gis en ”*kort men så vidt mulig nøyaktig beskrivelse av det forhold tiltalen gjelder*”, jf. nr. 4.

I gruppebeskrivelsene i tiltalebeslutningen mot Breivik kommer det ikke klart frem hvem de fornærmede er. De blir beskrevet som en masse og ikke som enkeltindivid.

Selv om § 147a først og fremst skal beskytte allmenne interesser medfører brudd på denne bestemmelsen at enkeltpersoner blir krenket. Når kollektivforbrytelsene behandler flere fornærmede under samme tiltalepunkt er dette et unntak fra hovedregelen om at det ved integritetskrenkelser foreligger en krenkelse per offer.

Dersom den enkelte fornærmede heller ikke nevnes individuelt, vil dette kunne komme i strid med både fornærmedes og tiltaltes rettssikkerhet. For tiltalte vil det være vanskelig å forberede seg på anklager som gjelder forbrytelser mot et ubestemt antall personer. De fornærmede vil ikke få et oppgjør med tiltalte dersom de bare nevnes i en gruppebeskrivelse uten at det kommer klart frem hva som faktisk skjedde med den enkelte.

Likevel stilles det mindre krav til individualisering av den enkelte fornærmedes forhold etter § 252 nr. 4 når det er snakk om slike massedrap som Breivik utførte. Drapene ble ansett som en fortsatt forbrytelse¹⁰³ og i disse tilfellene er det ikke krav om at hver enkelt av de drepte blir gjengitt i tiltalebeslutningen. Et eksempel er mannen som i Oslo tingrett ble dømt for medvirkning til drap på et stort antall personer ved folkemordet i Rwanda. Bare 158 av de rundt 2000 personene som ble drept var her spesifisert i tiltalebeslutningen.¹⁰⁴

Ettersom terrorangrepene ble ansett som to fortsatte forbrytelser oppfyller gruppebeskrivelsene individualiseringskravet i § 252 nr. 4 selv om ikke hver enkelt av de fornærmede ble navngitt.

Likevel ble ikke Breivik tiltalt for å ha skadet disse personene. Dette vil jeg gå nærmere inn på i neste avsnitt.

¹⁰³ TOSLO-2011-188627-24 s. 67(22.juli-saken)

¹⁰⁴ se dommen TOSLO-2012-106377(folkemord i Rwanda)

4.5.2 Hvorfor er det gitt gruppebeskrivelser når dette ikke knyttes opp mot det relevante straffebudet i § 147a?

Breivik ble ikke tiltalt for å ha skadet personene som er angitt i gruppebeskrivelsene.

De som ble skadet som følge av Breiviks handlinger ble utsatt for forsøk på drap, jf. § 233 jf. 49. Det heter i Breiviks tiltalebeslutning at strl § 49 kommer til anvendelse ved tiltalens post I punkt 9-17 og post II punkt 70-102. Det vil si at Breivik bare ble tiltalt for forsøk på drap på de som nevnes ved navn.

Etter at de som ble drept i regjeringskvartalet er navngitt heter det:

”Ved eksplosjonen forsøkte han også å drepe et stort antall personer, deriblant de andre som befant seg i Høyblokka og på gateplan rundt denne.”

Denne beskrivelsen gir isolert sett inntrykk av at Breivik ble tiltalt for å forsøke å drepe et stort antall personer utover de som er navngitt. Likevel er beskrivelsen ikke knyttet opp mot strl § 233 jf. § 49. Det er heller ikke gitt en tilsvarende beskrivelse i tilknytning til Utøya.

Når gruppebeskrivelsene ikke knyttes opp mot det relevante straffebud oppfyller de ikke vilkårene i § 252 nr. 3 som bestemmer at det skal *”gis opplysning om hvilket straffebud som påstås anvendt”*.

Dersom faktumbeskrivelsen ikke knyttes opp mot vilkårene i loven, gir den ikke grunnlag for domstolen til å vurdere om forholdet er straffbart. Det faktiske forhold som beskrives i henhold til kravene i § 252 nr. 4 skal alltid knyttes opp mot det relevante straffebud i tråd med kravene i nr. 3. Dersom det gis faktumbeskrivelse uten at dette sammenholdes med det relevante straffebud, vil ikke tiltalte kunne dømmes for disse forholdene.

Persongruppeangivelsene fremstår da som overflødige.

Gruppebeskrivelsene ivaretar hensynet til at ofrene føler seg inkludert i straffesaken.

Hensynet til offeret er likevel ikke et av de hensyn som ifølge etablert teori skal ivaretas ved utarbeiding av en tiltalebeslutning i tråd med kravene i § 252¹⁰⁵. Når påtalemyndigheten i dette tilfellet likevel vektla dette hensynet kan det være et signal om at hensynet til fornærmede er relevant ved utarbeiding av en tiltalebeslutning.

¹⁰⁵ Andenæs 2010 s. 346-350

I dommen mot Breivik omtales ikke gruppebeskrivelsene før ved straffeutmålingen. Det uttales at ”tiltalte utsatte et stort antall mennesker for akutt livsfare. Mange av de berørte er påført betydelige fysiske og/eller psykiske skader”.¹⁰⁶

Gruppebeskrivelsene synes ikke å ha hatt en funksjon utover å være et skjerpende moment ved straffeutmålingen. Da tiltalen mot Breivik ble offentliggjort uttalte Svein Holden at han håpet at hver enkelt av de som ikke ble nevnt ved navn kjente seg igjen i de generelle persongruppeangivelsene.¹⁰⁷ Hovedformålet med disse beskrivelsene fremstår dermed som en kompensasjon for de fornærmede som ikke ble nevnt ved navn i tiltalen.

At påtalemyndigheten gav disse persongruppebeskrivelsene viser at de har vurdert hensynet til fornærmede som et relevant hensyn ved utarbeiding av tiltalebeslutningen.

Ved personkrenkelser har fornærmede fått forsterkede prosessuelle rettigheter og har reelt sett ”nesten partsstatus” i straffeprosessen. For disse krenkelsene er det grunn til å anse hensynet til ofrenes behov som relevant ved utforming av tiltalebeslutningen i tråd med kravene i § 252.

¹⁰⁶ TOSLO-2011-188627-24 s.104

¹⁰⁷ Pressekonferanse, statsadvokatene leser opp tiltalen mot Breivik.

<http://www.vgtv.no/#!/video/50270/her-leser-statsadvokatene-opp-tiltalen-mot-breivik> (sist sjekket 30.05.13)

5 Konklusjon

Utviklingen de siste årene har vist at det er blitt mer fokus på offerets stilling i straffeprosessen. Likevel er en straffesak fremdeles i hovedsak et anliggende mellom staten og siktede.

Både norsk rettspraksis og teori viser at det ved utarbeiding av en tiltalebeslutning er tiltaltes rettssikkerhet som står i fokus. Tiltalebeslutningens hovedformål synes å være at den skal ivareta mulighet for at tiltalte kan forberede sitt forsvar.

Det kan argumenteres med at dette er en god regel ettersom straffesakens utfall kan bli veldig inngripende for tiltalte. Dersom tiltalte risikerer å sitte 20 år i fengsel, er det viktig at han har et grunnlag for å forsvare seg så godt som mulig. Likevel er ikke tiltalte den eneste som bør tas hensyn til ved utarbeidelsen av en tiltalebeslutning.

Det vil kunne oppleves veldig inngripende for fornærmede dersom tiltalte blir frikjent. Fornærmede kan ha blitt utsatt for svært alvorlige forbrytelser, og det viktigste for å komme seg videre er at tiltalte stilles til ansvar for sine handlinger. For å være sikker på at alle relevante forhold kommer frem under rettssaken er det viktig at fornærmede har mulighet til å påvirke hva som fremgår under hovedforhandlingen. I mange tilfeller er fornærmede det eneste vitnet til den straffbare handlingen og den informasjonen hun har vil kunne være avgjørende for å få tiltalte dømt.

Når tiltalebeslutningen er tilstrekkelig detaljert til at tiltalte kan forberede sitt forsvar vil den også kunne være så detaljert at den vil belyse de viktige sidene sett fra fornærmedes synsvinkel. I tillegg vil den kunne være informativ for domstolen og allmennheten. Dette viser at ivaretagelse av et hensyn kan medføre at også de andre relevante hensyn blir ivaretatt.

Likevel vil det ha betydning hvilket perspektiv tiltalebeslutningen blir skrevet ut i fra. Dersom hovedfokus er på tiltaltes behov, vil ikke utformingen være den samme som om fornærmedes forhold hadde vært i fokus.

Da tiltalebeslutningen mot Breivik skulle utformes var hensynet til fornærmede sentralt. På grunn av mye medieomtale rundt spørsmålet om hvilke ofre som burde nevnes i tiltalebeslutningen gikk statsadvokatene ut og forklarte hvorfor de hadde foretatt en begrensning med hensyn til hvem som ble navngitt. Påtalemyndigheten reiste også rundt til

ulike deler av landet og snakket med ofrene og de etterlatte. Formålet var å forberede dem på hvordan tiltalebeslutningen ville se ut. Disse handlingene viser at det fokuseres mer på offerets forhold ved utarbeidelse av tiltalebeslutningen. Saken viser at fornærmedes forhold spiller en stadig viktigere rolle i behandlingen av en straffesak.

Det at 119 personer ble nevnt ved navn var ikke strengt nødvendig ut fra kravene i § 147a, men hensynet til de fornærmede tilsa dette. Gruppebeskrivelsene var heller ikke nødvendig for å dømme Breivik for terror i medhold av strl § 147a. De fremstår som et kompromiss for å tilfredsstille det inkluderingsbehov de berørte som ikke ble navngitt hadde. Hensynet til fornærmede var dermed også avgjørende for at det ble gitt gruppebeskrivelser.

Tiltalebeslutningen mot Breivik viser at påtalemyndigheten vil kunne legge vekt på hensynet til fornærmede ved utarbeiding av en tiltalebeslutning. Bistandsadvokaten er også gitt en rekke rettigheter for å styrke de fornærmedes forhold. Dersom bistandsadvokaten sitt arbeid skal ha en effektiv funksjon er det en forutsetning at påtalemyndigheten har adgang til å legge vekt på fornærmedes ønsker ved utarbeiding av tiltalebeslutningen.

Det viktigste for fornærmede vil ofte være å bli informert og føle seg inkludert i saken. Dersom påtalemyndigheten anser hensynet til fornærmede som relevant ved utarbeiding av tiltalebeslutningen vil dette være med på å tilfredsstille de fornærmedes behov for å bli sett og anerkjent som offer i straffesaken. Samtidig vil påtalemyndigheten ha det overordnede ansvaret for straffeforfølgningen.

6 Litteraturliste

6.1 Lover

dl.	Lov 13 aug 1915 nr. 5 om domstolene (domstolloven)
EMK	Den Europeiske Menneskerettskonvensjon med protokoller, Menneskerettsloven (norsk oversettelse)
strl.	Alminnelig borgerlig straffelov 22.mai 1902 nr. 10 (straffeloven)
strpl.	Lov 22.mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven)

6.2 Forarbeider

6.2.1 Norges offentlige utredninger:

NOU 2002:4	NOU-2002-4 Ny straffelov, Straffelovkommisjonens delutredning VII.
NOU 2003:15	NOU-2003-15 Fra bot til bedring, Et mer nyansert og effektivt sanksjonssystem med bruk av straff.

NOU 2006:10

NOU-2006-10 Fornærmede i straffeprosessen-
nytt perspektiv og nye rettigheter.

NOU 2007:7

Fritz Moen og norsk strafferettspleie.

6.2.2 Innstilling til Odelstinget:

Innst. O nr. 72 (2004-2005)

Innst.O nr. 72 (2004-2005) Innstilling fra
justiskomiteen om lov om straff
(straffeloven).

NUT 1969:3

NUT 1969-3 Innstilling om rettergangsmåten i
straffesaker straffeprosesslovkomiteen.

6.2.3 Odelstingsproposisjoner:

Ot.prp nr. 63 (1980-81)

Ot.prp nr. 63 (1980-81) Om lov om endringer
i straffeprosessloven (advokathjelp til
fornærmede i voldtektsaker).

Ot.prp nr. 55 (1997-98)

Ot.prp nr. 55 (1997-98). Om lov om endringer
i rettergangslovene m.m (kildevern og
offentlighet i rettspleien).

Ot.prp nr. 90 (2003-2004)

Ot.prp nr. 90 (2003-2004) Om lov om straff
(straffeloven).

Ot.prp nr. 8 (2007-2008)

Ot.prp nr. 8 (2007-2008). Om lov om
endringer i straffeloven 20. Mail 2005 nr. 28
mv. (skjerpene og formildende
omstendigheter, folkemord, rikets
selvstendighet, terrorhandlinger, ro, orden og
sikkerhet, og offentlig myndighet).

Ot. prp nr. 11 (2007-2008)

Ot. prp nr. 11 (2007-2008) Om lov om endringer i straffeprosessloven mv. (styrket stilling for fornærmede og etterlatte).

6.3 Rettspraksis

6.3.1 Høyesterettspraksis:

Rt. 1961 s. 358

Rt. 1984 s. 1388

Rt. 1991 s. 274

Rt. 1992 s. 445

Rt. 1993 s. 1077

Rt. 1994 s. 203

Rt. 1995 s. 628

Rt. 1997 s. 1193

Rt. 2001 s. 38

Rt. 2002 s. 935

Rt. 2005 s. 198

Rt. 2007 s. 1435

Rt. 2008 s. 118

6.3.2 Underrettspraksis:

TOSLO-2011-188627-24

TOSLO-2011-188627-24, 22.juli saken

TOSLO-2012-106377

TOSLO-2012-106377, folkemord i Rwanda

6.4 Litteratur

6.4.1 Bøker:

Etternavn, fornavn, utgivelsesår, tittel (i kursiv),
utgivelsessted, forlag

Andenæs 2010

Andenæs, Johs, 2010, *Norsk straffeprosess*
4.utgave ved Tor-Geir Myhrer, Oslo:
Universitetsforlaget.

Andenæs 2005

Andenæs, Johs, 2005, *Alminnelig strafferett*,
5. utgave ved Matningsdal og Rieber-Mohn
Oslo: Universitetsforlaget.

Andenæs 2009

Andenæs Johs, 2009, *Spesiell strafferett og
formuesforbrytelsene*, Samlet utgave ved Kjell
V. Andorsen, Harstad: Universitetsforlaget.

Bjerke, Keiserud, Sæther 2011

Bjerke Hans Kristian, Keiserud Erik og
Sæther Knut Erik, 2011 *Straffeprosessloven
kommentarutgave* 4. utgave, Bind I og II,
Oslo: Universitetsforlaget.

Digital kommentarutgave hentet online:

- Hov 2010 Hov, Jo, 2010 *Rettergang II*, Oslo Papinian as
- Husabø 1999 Husabø, Erling Johannes, 1999
*Straffansvarets periferi, medvirkning, forsøk
førebuing*, Bergen Universitetsforlaget.
- Hustad 2007 Hustad, Knut Fredrik, *Straffansvar for
terrorisme, En strafferettslig analyse av
terrorforsettet, medvirkningsansvaret og
avtaleansvaret etter straffeloven § 147a*, Oslo:
Institutt for offentlig retts skriftserie nr.
1/2007.
- Kjelby 2012 Kjelby, Gert Johan, 2012 *Mellom rett og plikt
til straffeforfølgning, den relative
etterforsknings- og påtaleplikts rettslige
rammer og rettslige utvikling i norsk
straffeprosess*, Bergen, Universitetsforlaget.
- Robberstad 2003 Robberstad, Anne 2003. *Bistandsadvokaten,
ofrenes stilling i straffesaker* Oslo
Universitetsforlaget.
- Robberstad 1999 Robberstad, Anne 1999, *Mellom tvekamp og
inkvisisjon, straffeprosessens grunnstruktur
belyst ved fornærmedes stilling* Oslo,
Universitetsforlaget.
- Røstad 1993 Røstad, Helge, 1993 *Innkast i straffefeltet,
utvalgte emner i strafferett*, Oslo

Universitetsforlaget.

6.4.2 Artikler:

Andenæs, Johs.: 1986

Tiltalebeslutning, forelegg og spørsmålsstilling etter den nye straffeprosesslov, Lov og Rett 1986 s. 408- (LOR-1986-408).

Husabø , Gerber, Echle 2013

Husabø, Erling Johannes, Gerber, Samuel, Regula Echle, 2013 *Die strafprozessuale Stellung von Opfern von Massenverletzungen, Eine Rechtsvergleichung anhand des norwegischen Breivik Falls*, Zweitzerische Zeitschrift für Strafrecht.

Øyen 2005

Øyen, Ørnulf, *Fortsatt forbrytelse*, Jussens venner 2005 s. 218- (JV-2005-218).

6.5 Nettressurser

Den høyere påtalemyndighet, *påtalemyndigheten*, hentet online:

<http://www.riksadvokaten.no/no/P%C3%A5talemyndigheten.9UFRnM5U.ips>

Bjerke/Keiserud/Sæther 2011, *Kommentarer til straffeprosessloven* 4. utgave, Bind I og II Oslo: Universitetsforlaget, hentet online:

<http://dxp.kommentarutgaver.no/dxp/content/s>

[traffeprosessloven/](#)

BORA-UiB, Gjøringbø, Lisbeth Løvaas
(Master thesis, The University of Bergen,
2011-06-01)

*Kravene til en tiltalebeslutning etter strpl §
252- særlig om kravet til konkretisering av det
straffbare forholdet.* Hentet online:

<https://bora.uib.no/bitstream/handle/1956/5438/84868618.pdf?sequence=1>

Artikkel publisert av NRK 07.03.12, i
forbindelse med offentliggjøringen av
tiltalebeslutningen i 22.juli saken. *Alle burde
vært nevnt i tiltalen.*

<http://www.nrk.no/ho/-alle-burde-vaert-nevnt-i-tiltalen-1.8025115>

Artikkel publisert av VG 07.03.2010 i
forbindelse med offentliggjøringen av
tiltalebeslutningen i 22. juli saken. *Ikke nevnt i
tiltalen- han prøvde å drepe meg også.*

<http://www.vg.no/nyheter/innenriks/22-juli/artikkel.php?artid=10069918>

6.6 Andre kilder

Riksadvokatens pressemelding, R-11-
3356/63, Tiltale i 22.juli saken, Oslo 2. mars
2012, Tor-Aksel Busch

Tiltalebeslutning mot Anders Behring Breivik,
10094/11-115/SHO017.

Pressekonferanse, Terrorangrepet 22.juli,
statsadvokatene leser opp tiltalen mot Breivik
hentet online:

[http://www.vgtv.no/#!/video/50270/her-leser-
statsadvokatene-opp-tiltalen-mot-breivik](http://www.vgtv.no/#!/video/50270/her-leser-statsadvokatene-opp-tiltalen-mot-breivik)

Intervju med Tor Aksel Busch, NRK 7. mars
2012. *Tiltalen mot Anders Behring Breivik*
hentet online:

[http://www.nrk.no/skole/klippdetalj?topic=nrk
:klipp/835828](http://www.nrk.no/skole/klippdetalj?topic=nrk:klipp/835828)